

I. VENTRICVLVS

II. VENTRICVLVS

III. VENTRICVLVS

Imaginatio
Sensus communis

Extimatio
Imaginatio

Memoria
Maddre motiva

Abstrahit se a rebus p. seculi et sp. dila. q. si p. seculi non pot. esse

Incipit quinta pars. s. de anima. Capitulum: I.

In secundū ordinē tractatus: dicto de elemētatis ī aiatis
 Dicendū ē de elemētatis aiatis. Sed q̄a elementatōz
 aiatoz principū est aia: cognitis aut̄ principis facilius
 cognoscunt̄ principia. Iō tractare de aia pponimus
 Primo ponētes aliquas diffinitōes ipsius aie. Secūdo diuifio-
 nes potentia: ipsius aie subnectētes. Nota ergo q̄ aia diffinit̄
 q̄nq̄ put est spūs. Quādoq̄ put ē motor & rector corpis. Quā
 doq̄ uero put ē actus & pfectō corpis. Aia put est spūs sic diffi-
 nit̄ a quodā sapientē libro de motu cordis. Aia est substātia: in
 corpea: intellectualis illuminatiōnū q̄ sunt a pncipio: ultima reue-
 latione pceptiua. In hac diffinitōe. Substātia ponit̄ p genere.
 Incorpea: ponit̄ ad dīam corpore. Intellectualis: ponit̄ ad
 differentia aie uegetabil̄ & sensibilis. Illuminatiōnū q̄ sunt a pnci-
 p̄io: ponit̄ ad dīam illuminatiōnū que sunt a creaturis. Vltia
 reuelatiōe pceptiua: ponit̄ ad dīam āgeloz: quia p̄ma reuelatiōe
 recipiunt reuelatiōes a pncipio. i. a deo. Ad quod itelligendum
 nota q̄ sicut ī isto sole materialis: testāte Augustino ī libro soli logo-
 rum aduertimus tria. s. q̄ est: q̄ lucet: q̄ illuminat: sic & in deo hoc
 cōsideramus. s. q̄ est: q̄ intelligit: q̄ cetera itelligere sua illuminatio-
 ne facit. Quā illuminatiōe angelus p̄ia relatiōe. aia uero vltia
 relatiōe p̄cipit: sicut patere p̄t p̄ se. Ignis & aera: q̄nta essētia
 lumen p̄cipiunt: sed differēter. Ignis enī lumē recipit ut cōnaturā
 le sibi: & coequatū siue coeū: & quo ad esse suū. Aer uero reci-
 pit lumen nō ut naturale: nec ut coeū sibi nec quo ad esse suum
 sed quo ad bñ esse suū. Eodē mō angelus illuminatiōe a deo sta-
 tim ī sua creatiōe recipit: & hoc nō itelligit de illuminatiōe gr̄e: ul
 gr̄e: sed de illuminatiōe cōnaturali. Aia uero & si ī sui creatiōe
 illuminatiōe suscipit: nō tñ p̄cipit: quia nō cōprehendit uideō.
 Sicut catulus: ante nouē dies aliquod lumē suscipit ī pupilla secū-
 dum q̄ est aptus natus uidere tpe determinato: nō tñ lumen p̄ci-
 pit ante nouū diē: eo q̄ nō cōprehendit uideō. Sic igit̄ p̄t itelli-
 gi: q̄ aia illuminatiōnū que sunt a pncipio: ultima relatiōe sit p-
 ceptiua. Angelus uero p̄tima. Itē aia put ē mouens & regēs cor-
 pus: ut motor mobilis: & nauta nauis: sic a remigio diffinit̄. Aia ē
 substātia incorpea: regens corpus. Circa quā diffinitōe. Pri-
 mo notandū q̄ incorpēū dī duobus modis. Vno mō: quod non
 est extēsiōe siue dimēsiōe p̄tensum: nec loco circūscriptū: quīs
 sit circūscriptum uirtute: & sit ī loco diffinitue. & hoc mō aia ē in
 corpea. Alio mō ē aliqd̄ incorporeū: qd̄ nec ē dimēsiōe: uel extē-

fione potestum: nec loco: nec uirtute circūscriptū: uel diffinitū: & sic ut dicit Augu. Solus deus icorpeus ē: q̄a oīo icircūscriptus ē: pri mo ergo mō aīa ē icorpea: nō secūdo. Itē nota q̄ licet āgelus cū assumit corpus: uniat̄ ei ut motor: nō tñ ut rector. Habet enī se ad corpus qd̄ assumit āgelus: ut motor uolūtarius. Vñ etiā cum uult: depōit illud. Spūs uero hūanus: habet se ad corpus cui uni tus ē: ut motor naturalis: & qd̄a necessitate natural̄ inclinationis alligatus. Et p̄pter hoc se habet ut rex & rector: quadā necessitate amoris & gubernatōis ipsius regimini alligatus. Et ob hoc p̄dicta diffinitio soli aīe cōuenit: nō āgelo. Itē aīa put̄ ē actus: & p̄fectio corporis: sic diffinit̄ ab Ag. in lib. de aīa. Aīa ē actus p̄mus corporis physici: organici: potētia uitam hñtis. Hec diffinitio ē cois aīe uegetabil̄ & sensibil̄: & rōnalis: quantum aīa rōnalis est corpi unibil̄. Ad explanationē igit̄ istius diffinitōis sciēdū ē: q̄ actus ibi dī p̄fectio. P̄fectio autē ē duplex. s. p̄fectio secundū habitū sicut dicimus p̄uē p̄fectū rōnabilitate. Et p̄fectio secūdu usum sicut dicimus uiḡ p̄fectū rōnabilitate: q̄a p̄ rōne uti. Et p̄fectio secundū habitū. ē actus p̄mus. P̄fectio secundū usum: ē actus secūdu. Cū ergo aīa sit p̄fectio: & forma: & actus corporis: ē actus p̄mus nō secundus. De hac duplici p̄fectione: dicit Ag. secundo de aīa. Hoc quoq̄ sicut scīa. Illud aut̄ sicut cōsiderare. Corporis physici. i. naturalis: ponit ad differentiā corporis artificiali: ut statua: domus: & huiusmōi: quoq̄ p̄fectio nō ē aīa. Organici: ponit̄ ad dīam semis: uel patus nudū formati: q̄ si sit corpus physici cū potētia uitā hñs: nō tñ ē corpus organici. quod i p̄ribus diuisibilibus: diuisibiles uel diuisas seu distīctas habet opationes: ut sunt corpa aīalium & plantag. Vñ Ag. i. secūdo de aīa. Organā aut̄ & plantag. ptes sunt: ut solū: corticis ē coopmētū. Cortex aut̄ fructus. i. illius qd̄ cōmestibile ē. Radices uero oīi filēs sunt uterq̄ enī trahūt alimēta. Et p̄ta dīam iter organū & istrumētum. Organū enī est qd̄ habet motorē sibi iunctū intus: ut oculus: manus: pes: & huiusmōi. Oculus enī habet motorē intra: uirtutē uisūā: manus uirtutē opatiuā. Pes uero uirtutē p̄gressiūā: & sic de aliis. Instrumentū uero ē illud qd̄ habet motorē cōiunctū extra ut gladius: baculus: securis: & huiusmōi. Potētia uitā hñtis potētia. s. naturalis. Vitā hñtis quod dicit̄ ad dīam cadaueris: qd̄ quis sit corpus physici & organici: nō tñ habet potētia. s. naturalē: uel p̄pinq̄ ad uitam: p̄pinq̄ dico. q̄a materia cadaueris p̄ multas resolutōes: ē potētia uitā hñs: sed nō p̄pinq̄: nec tā etit illud corpus. Vel potētia uitā hñtis potēt̄: ut ondat̄ quo corpus se habet

ad uitam. quia. s. i potētia: uel ut p̄ncipiū passiuū siue receptiuū. Aīa aut̄: ut p̄ncipiū actiuū uite. De potētis aīe quot sūt: & qd̄ sūt. Equit̄ de diuisiōe potētiae aīe: ad quod p̄mo Ca. ii. sciēdū est: q̄ sicut dicit loānes dama. Impossibile ē substātiā aliquā: exrem eē aliqua naturali opatiōe: inter substantiā aut̄ & opatiōe: media ē potētia. Potētia est: quā potens est: oīs aliqd̄ facere: p̄ quā ip̄a substātia opatur. Illud ergo quo me diate: substātia exiti actū: potētia nūcupat̄. Et ad hoc facit: qd̄ dicit beatus Dionysius selestis lerarchie ca. xi. ubi dicit oīs intellectus p̄ter diuinū diuidit̄ in tria. s. essentia: uirtute: & opatiōe. Et p̄ uirtutem: intelligit potētia p̄pter hoc inter substantiā & opationes suas: potētie sunt medie. Potētia aut̄ quicq̄ informat̄ a natura: ad faciendū & opandū. Et tūc dī habitus naturalis. Quā doq̄ uero informat̄ eadē potentia exercitio multag opatiōnū: & tūc dicit̄ habitus acq̄situs: de quo dicit philosophus: q̄ i frequenti agere: relinquit̄ habitus. Quādoq̄ etiā informat̄ eadē potentia gra: & tunc dicit̄ habitus gratuitus: siue iustus. Est aut̄ habitus: secūdu Auerroym: quo q̄s opatur: cū uult. & Augu. dicit: q̄ habitus ē: quo q̄s opatur: de facili. De potētis ergo aīe: p̄positū est dicere secundum traditionem doctorū philosophorum: & theologorum. Vt nō inuenire: sed melius & ut uerius: fateamur recitare uideamur. Sciendam autē q̄ multorū opinio fuit: & adhuc est: potētias anime esse idem: q̄ ipsam animam: nec differunt: nisi i quadā relatione ad actum: unde potentia rationalis secūdu eos ē aīa relata ad actum rōcunandi. Potentia irascibilis: aīa relata ad suū actum: & sic aīa ē sue potētie. Et si obicit̄ eis: q̄ secūdu hoc erit sola una potētia: relata ad diuersos actus: uel una p̄dicabitur de altera: ad minus secūdu accēs. Rident q̄ nō seq̄: quia potentia: nō dicit̄ i rectitudine ipsā essentia: aīe: sed i obliq̄tate. Dicit: n. relatiōem aīe ad talē uel ad talē actū: nō aīam relata ad actū. Et q̄a hec relatio nō ē illa: p̄ hoc nō ē sola una potētia: nec una p̄dicat̄ de altera: si dicat̄ potētia i abstractiōe: q̄a tūc dicit̄ relationem aīe ad actū: non ipsā aīam relata ad actū. Isti sic opinēs: multū hñt p̄ se: qd̄ Aug. dicit i li. de spū & aīa: q̄ aīa ē sue potētie. Ipse. n. hoc dicit ibi. Sed alii dicit̄ q̄ Aug. nō cōposuit hūc libg: & rō eorū ē: qm̄ i lib. retractationū: ubi enumerat̄ oīs libros suos nihil dicit de illo li. sed p̄a hñt cōtra se. Vñ alii dñt: q̄ aīa n̄ ē sue potētie: sed sūt p̄tes potētie distīctes secūdu eentia: licet n̄ secūdu substantiā. Et hec opinio solērior ē: & quod uidet̄. Nā sicut in anima differunt quo est: & quod est. Ita quo potest: & quod potest. Vnde

licet potētie sint idē i substantia & i subiecto differt in eētia. Et sentia enī: id ē quo res uel nō ē. i. quo est rōnal: uel quo ē concupiscibilis. &c. Substātia uo est: quod subest proprietatibus: a qui bus ē i se pabilis. Subiectū aut idē cōpatum ad actus: inquitū ac tus insūt ei & absunt: sine qbus bene pōt esse. Vnde ppter hoc dicunt: q potētie aie: & aia: cōueniūt i subiecto & substantia: sed differūt: ut dictū ē in essentia. Nūc ad diuisionē potentię aie ueniamus. Sciendū est aut: q Agz. in secūdo de aia diuidit potētias aie p qnqz dīas: que sunt uegetatiū: sensitiū: appetitiū: motiū: & secūdo locū & intellectuū: & uocat hic secūdu locū motiū: a quo ē motus pgressiuus in toto corpore: nō ille qui ē dilatatiōis i in pibus secūdu augmētū: qa talis motus: ē etiā in platis. Auicēna uero in sexto de aialibus: ponit tñ tres potētias aie: uegetabilē: sensibile: & rōnale. Cōprehēdit aut sub sensibili: appetitiū & motiū secūdu locū. Quare aut Agz. diuisit: sensitiū cōtra aī f. appetitiū: & motiū secūdu locū: cū iste tres potētie sint aie sensibiles. Rō huius fuit: qa sensibile gūm ē de ui nois & pprietate: dicit potētiā: apprehēsiuā: & ita passiuā. Et ppter hoc pōit ex opposito: appetitiū: & secūdo locū motiū: que sunt actiue & motiue. Auicēna aut diuisit secūdu tres dīas aie: que sunt: uegetabilis: sensibilis: & rōnalis. Que cū sunt i eodē: ut i hoie: nō debēt dici tres aie: sed tres potētie. Sed put in diuersis. s. plāta: bruto & hoie: possūt dici tres aie. Sed de hoc infra dicet. Damascenus aut p̄rio ponit bimēbrē diuisiōem. s. in rōnale: & irōnale. Irrationale diuidit i duo. s. in obediēs: siue p̄suasibile rōni. Et i inobediēs: siue i p̄suasibile rōni. Et uocat inobediēs rōni: quod ē plautatiue: siue naturalis uirtutis. Plantatiū: naturale: uel uegetabile uocat. Cōprehendit ē sub inobediēs: siue in p̄suasibili: zoticam siue pulsālē: que a mēdico uocat spūalis. Inobediēs. n. siue i p̄suasibilis: plures cōprehēdit: q̄ uegetabilis siue naturalis uirtus Agz. aut nō facit mentionē de pulsālī. libro de aia: quia forsitā nimis descenderet. Damascenus aut ut theologis & medicis de oibus agit. Et ideo ponit hoc mēbrē. Notāda aut est hic distinctiō quedā: nō enī est idē zodiacha & zotica uirtus: zodiacha. n. uirtus idē est q̄ aīalis. Vnde & circulus qui ē in medio celi: cōtinēs. xii. s. figura dicit zodiacus: qa ille sunt figure aīaliū. zotica aut nō ē idē q̄ aīal: imo diuidit cōtra ip̄am i li. de celo & nō cap. oportet ad scire &c. Vbi dī: q uirtutū. Quedā sūt aīales: q̄ dā naturales: quedā zotice. i. spūales. Et hec eadē diuisiō fit i medicis i lib. i. uaniētū ubi dicit: quod uirtutis trina est p̄cio. s. naturalis: spūalis. Et aīa

lis. Spūalis aut idem ē quod zotica siue pulsālī: q̄ patet: q̄a officiū spūalis uirtutis: ē dilatare cor: & artanas & iteque refrigerare. Et hoc ē pulsālī uirtutis. Quia pulsūs sicut dicit philotetus ē motio cordis & artherię: que secūdo mōdo sūtōlē & dyatōlē: fit ad refrigerationē caloris innati: & egestiōē supfluaę fumositatū. Virtus autē zodiaca: idē ē quod aīalis. Colligit ergo ex p̄dictis quicqz distērentiā potentię aie esse: secūdu Agz. Tres: secūdo Auicēnā Dama. at & medicus naturalis cōcordat i ista: & inia. Oēs āti inia. Vtū i hoie uegetatiua sēntiua rōnal sintres āt una tñ. Ca. iiii. Icamus nūc: quod supra p̄misimus. s. declarare: q̄ uegetabilē. sensibilē. rōnalis i hoie: nō sunt dicēde tres anime Aliq̄ enī de hoc dubitauerūt: & aliter sēnterūt: uolebāt enī pbare: q̄ sunt tres aie differētes i hoie: secūdu substantiā: hōc mō. Dicit enī Damascenus. Quoz substantie: uel nature sunt differētes. Dīcētēs hnt opationes. Et quoz substantia eadē: & opatio. Ergo quoz nō sunt eedē opationes: nec substantia est eadē. Sed in hoie aie: uegetabilis: & sensibilis: & rōnal nō sūt eedē opatiōes: ergo nō est eadē substantia. Ad idē unius causē imedia te: ē unus effectus: & plūiū: p̄les. Sed ppria & p se accntia. sunt effectus substantie. ergo cū aie uegetabilē. sensibilis: & rōnal: diuersa sint ppria & p se accntia inata: necesse ē aiam ponere p̄blem & cōpositam: uel eē diuersas substantias. Itē uirtus nō ē sine eo: cuius ē uirtus: sed uirtus aie uegetabilē ē i embriōe. Dicit enī Agz. q̄ embrio uiuit: & formant mēbra i embriōe secūdo uirtutē uegetabilē: que ē i embriōe: ergo necesse ē ibi eē aiam uegetabilem. Et si dicat q̄ uirtus pōt eē sine eo cuius ē uirtus: quia sicut uult philosophus. Virtus ignis: ē in aere: non tñ est ibi ignis actualiter. Nichilominus tñ pot hīi p̄positū p eūdē philosophū: q̄ dicit: q̄ licet sit ibi uirtus ignis: nō tñ opaf nisi excitata ab igne. Cū igit uirtus uegetabilis opet i embriōe: necesse ē q̄ faciat hoc: excitata ab eo: cuius ē uirtus. Et iō necesse ē ibi eē aiam uegetabilem actu Sed nondū est ibi aīa rōnalis: ergo nō sunt eedē in substantia. Ad idē: que cūqz sunt eadē secūdu substantiā: si unū est sepabile: & reliquē: sed aīa rōnalis est sepabilis. Aīa uegetabilē & sensibilē i se pabilis: ergo nō sūt eedē secūdu substantiā. Sed cōtra q̄ qd pōt uirtus i feror: pōt supior: sed rōnal ē uirtus supior: ergo pōt q̄ qd pōt alie due p̄ti i te ul i suis potētis. Cū ergo natā nihil facit frustra: & rōnal sit sufficiens ad eoz opatiōes: nō erit i hoie nisi una aīa. rōnal: q̄ habet uirtutē uegetādī & sentiēdi ul sēntificādī. Itē ad hoc facit q̄ dicit cōmētator sup libz de aia. q̄ reprehēdit platonē po-

nentē tres substātiās: & cōmēdat Arg. ponentē unā solā. Itē Ang. in li. de spū & aia dicit. Quod una & eadē aia. Videt i octo: audit i aure: imaginat: rōcinat: itell. i. l. itē in hoie moriēte: cū recedit aia rōnalis: nō remanet potētia: uegetādinēc sentiēdi. Remanerent autē si cēt diuerse secūdm substātiā ab aia rōnalis: secūdm ordinē quē habuissēt i sua generatiōe ul' creatiōe. Quod. n. p̄mū ē i generatiōe: ul' timū ē in resōlōe. Ad idē ē: q̄ unū p̄fectibile: rīdet una p̄fectiō. Et si p̄fectibile nō ē aliqd' secūdm substātiā: nec p̄fectiō erit aliqd' secūdm substātiā & eētia: q̄a idē ē substātiā & eētia: sed idē ē secūdm substātiā. Vegetabile: sensibile: & rōnale. Ergo p̄fectiō illoz trū: erit eadē secūdm substātiā. Ergo in hoie nō differūt secundū substātiā: ul' substātiā r. Vegetabile: sensibile: & ratiōale.

Ad idē pōt adduci rō theologica. Quoniā cū aia uacat carnalibus desiderijs: ipedit a cōtēplatiōe supiōre: ergo eadē est: q̄a si diuerse eēt secūdm substātiā: actus unius: nō depēderet ab actū alterius: nec una retraheret ab actū suo: p̄ actū alterius: sed cū hoc sit s̄m. Manifestū ē: q̄ nō est nisi una aia i hoie. Quod concedimus: ad rōnes i oppositū rīdendū ē. Ad illud qd' p̄mo obi. Quoz substātiē sūt diuerse &c. Rīderi pōt: qd' unius substātiā: una ē opatio p̄ncipal: p̄tes: tū pōt esse secūdārie. uerbi grā: Sol iste matialis q̄ est unus & idē i substātiā: p̄ncipalē habet opatiōē lucere: p̄tes autē hēt secūdārie. Sicut illumināre: subtrahere: cōdēlare: liq' facere: cōstringere: & huiusmōi. Si r̄ p̄ncipal' actiō aie: ē aie: siue uiuificare: siue uitā influere. Secūdārie uero: uegetare: sentire seu uiuificare: & rōcinari. Vel pōt dici: qd' illud qd' dī. Quoz nō sūt opationes eadē &c. Intell' r̄ qn' opatiōes sūt ita diuerse: q̄ una nō ordinat ad aliā. Sed aia uegetabilis & sua opatio: opatiōne hnt ad sensibile: & sensibile: ad rōnale. imo matiales uent ad illā. Vñ nō se q̄ ul' pōt dici: q̄ uegetatio nō solū ē aie uegetabil: imo & supiōre. Et sensificatio nō solū est aie sensibil: sed etiā rōnal. Vñ aia rōnal uegetat: & sensificat corpus licet nō in aia rōnal. Pōt etiā dici: q̄ ista p̄positio nō hēt locū hic: q̄a uera ē: cū opatio imediata exit a substātiā. nō mediāte potētia: si hoc tñ i aliq' creatura iuenit. Ad secūdm dicēdm q̄ ueg ē: q̄ effectus unus ē cāe unius: sed nō est idē opatio & effectus. Effectus. n. unus aliqñ relinq' ex diuersis opationibus. Ad t̄tiū dicēdm q̄ uirtus aie uegetabil' ē i ebricō: nō tñ ē ibi aia uegetabil: nec sensibil: nec rōnal. Et si opponat: ergo accns: est sine subō. Nō ualet: q̄a uirtus: & accns ē: & uirtus: & nō sēp ē accns eius: cuius ē uirtus. Et iō dico: q̄ ē accns ebricōis: est i illo sicut in subō: nō tñ ē: nec dī uirtus ebricōis. Sicut patet de loco: qm̄ ē altē.

us locus: & altius accns. Est. n. accns locātis. un' ē i locatē sicut i subiecto: nō tñ ē q̄ritas siue mēsurā: uel locus locātis: sed est q̄ritas & locus mēsurās locatū. Et ad illud qd' ultio opponit: q̄ nō opat uirtus: nisi excitata: cōcedimus. un' dī q̄ excitat' ab ipa uegetabili aia siue potētia q̄ ē i recipiēte semē. Vñ ē itati colligat' m̄fici. Vñ oportet rūpi illud uinculū anteq' nascat' puer. Exēplū i ramo q̄ s̄ntit' trūco: qm̄ uegetatōe trūci nutrit' & augmētat' ramus: exiōri beneficio accnte. Ad q̄rtū dicēdm q̄ cū sit eadē uegetabilis: sensibil: & rōnalis. Vegetabil' & sensibil' sepanf. i. illa q̄ ē uegetabil' ul' sensibil: nō tñ sub rōne uegetabil' & sensibil'. Si at uellet iter re: q̄ separabiles sūt inq̄tū uegetabil' & sensibil'. Iōphīma ē hui' s̄ite. Quēcūq' sūt eadē secūdm substātiā: si unū crescit: & reliquū. Sed for: puer: & sor: senex sūt unū secūdm subam: ergo &c. Si at iue niatur dictum ab Aristotele. q̄ prior est uegetabilis & sensibilis: q̄ rationalis. Intelligendum est in diuersis: uel prior. i. uniuersaliōre: uel etia in homine prior: quia prior est operatio uegetabilis. Rationes plures essent ad utraq' partē: de quibus super sedemus ad presens.

De diuisione potentiarum anime uegetabilis. Cap. iiii.
Edeamus igit ad diuisionē aie uegetabil' i suas potētias: q̄ sūt tres. I. nutritiua: augmētatiua: & generatiua. Nutritiue actus ē nutrire: siue alimētō uti: ad restauratiōnem depditi. Et potētia istā: & actus eius: sēp hēt uegetabil'. q̄a hoc datū ē ei ad cōseruationē idituidi. Cibus. n. quo res aiata alit' uiuat ipsū humidū radiale: me a calore radi' ali ul' naturali citius cōsumet. Et ē exēplū i lapide ardētē: ubi consumeret cito licimū: nisi eēt humidū exterius i oleo: quo pacit' ignis. Nutritiue sūt p̄tes q̄ttuor. s. attractiua: digestiua: retentiua: & expulsiua. Attractiua ē q̄ cibū attrahit: & alit'. Vnde a Dapa. uocat' alit'atiua. Retentiua ē q̄ retinet de cibo digesto quod aptū est ad nutriendū. Expulsiua ē q̄ expellit supflua siue plecessū: siue p' urinā: siue p' sudorē: ul' alio mō. Augmētatiue actus ē augmētare: siue ad debitā q̄ritatē qd' cunq' augetur p' iucere: & dixi debitam: quia sicut dicit philo-sophus. Omnium natura constitutum: est terminus: & ratio magnitudinis: & augmenti. Generatiue actus est generare. Est autem generatiua ad saluationem sui in specie: que non possit saluari seipso: cum sit corruptibile. Et ex hoc saluatur in alio sp̄e: cōtinuam indiuiduorū multiplicationem. Et sic aliquo mō p̄ncipat eē dinū. i. p̄petuū. un' ē i i klduis i corruptibilibus sicut ē

sol & luna & huiusmodi: nō est generatio: quia in ipsis sufficienter species cōseruat. De diuisione potētiae aīe sensibilis. Cap. v.

Ost hec dicēdū est de potētis aīe sensibilis. Quare hec est prima diuīso. Quonia qdā sūt apphēsiue. Et qdā motiue. Iste dīe pprie nō cōueniunt uegetabili: qm̄ oīs apphēsiua ē cognitīua: que nullo mō ē in plantis. Itē uis apphēsiua: semp apphēdit apphēsiue existēs in aliqua distātia ul' separatione: a ui apphēdētē. Sēnsibile. n. supra sensū positū: nō sentit: sed unibile ē ei mediāte aliquo: ut i uisu cū apphēdit colorē: qui ē in distātia ab organo uideō. Vnī aut mediāte lucē: & nō recipit color in oculo: sed spēs coloris. Sed i uegetabili cōiungit potētia cū suo obiecto: ut nutritīua cū cibo: augmētatiua cū eo qd' auget nec spēs cibi cōiungit cū corpe nutritibili. imo substātia cibi. Sicut nec ista dīa: que dī potētia motiua ē in plantis: put ē in aīalibus. Licet enī in oīgnatione & augmēto sit motus secundū locū: non tñ ē ibi motus pgressiuis: sed motus dilatatiōis uel cōstrictionis. In aīa sensibili uel rōnali ē qd' bonū simp̄r ul' appens qd' apphēdit: mouet appetitū. Et quia idē bonū apphēsum: nō est cōiunctū sibi. Ideo datus ē ei motus pgressiuis de loco ad locū: ad q̄rēdū illud bonū: & sibi unīendū. Et si obiecta: q' nō oē aīal mouēt de loco ad locū: sicut sunt chonche: & ostree: sed hñt motū dilatatiōnis & cōstrictionis. sicut & plāte. Dicendū q' motus illoz aīum nō solū est dilatatiōis & cōstrictiōis. imo est et motus: q' aliquo mō seqt' apphēsiuā: qd' patet: q' ea est cū delectatiōe ul' tristitia sensibilis. Hec. n. sequit' sensū: sicut dicit ag. Prefea: & si sit dilatatio hic & ibi: ē tñ alia hic: & alia ibi. Nā in plāte dilatatio ptiū secūdū quā titatē augmētū. In chōchis at ē secūdū diffusioē sp̄m̄ circa cor. Sed hoc nihil facit ad pbandū q' magis ē motus i al'ibus q' i plātis sed facit ad hoc: q' ibi ē motus qui aliquo mō seqt' apphēsiōnem: Itē nō est obiectio de illis aībris: qm̄ aīa i pfecta sunt: sicut itelli git philosophus. Apphēsiuaz autē qdā sunt apphēsiue de foris

Et quedā de intus. Apphēsiua de foris dī q' apphēdit rem de foris in materia subiecta pnte. Et sunt qnq' sensus: uidelicet: Visus: auditus: olfatus: gustus: & tactus. Qui cōueniūt i hoc q' sicut potētiae aīe passīue: & sūt receptīui spēs: sicut materia. Vnī & ppter hoc obiecta eoz dñr passībiles q̄litate: que faciūt passīōem in sensu. Et nota q' ad hoc q' sensus illi sentiāt actū: q̄ttor exigunt. Duo ex pte illius sensus. s. spūs: & organū. & duo extrinsecus. s. obm̄: & medū. Vnī i abstractiōe: forma obi. pmo ē i medio. Secundo i organo. Tertio i spū. Et cū ē i spū: & facili nemit ad aīam. Primo

ergo sit imutatio i medio: post i ipso sēsu p̄culari. Et seqt' iudicium i sēsu cōi. Apphēsiua de intus dī: q' qd' apphēdit: de intus ē ul' ipm̄ ul' eius spēs. uerbi grā. Imaginatio accipit a sēsu cōi: intellectus ab imaginatiōe: ut infra patebit. Sēsuū duo sūt magis necessarii: s. gustus & tactus. Gustus ad discernēdū cibū bonum a nociuo. Tactus ad discernēdū ea q' corpus corrūpit uel extius: ab eis q' saluāt. Vnde dīcimus cōbūtiua: q' corrūpit. Olfatus autē: & auditus: & uisus: sūt ad brē eē aīal. Et forte pp hoc nasa ita ordinata: q' in ill' duobus q' sūt magis necessarii. Mediū ē intrinsecū: ne ex pte mediū posset ē defectus. Alii tres habēt mediū extrinsecū. Vnī q' sensus uisus nō uideat: cōtigit p̄les q' mediū nō ē illuminatū.

Quo autē isti tres sēsus ad brē eē aīis faciāt: manifestū ē. Duo enī ex ill'. s. uisus & auditus: necessarii sūt ad hñdā sciam: secūdū duos modos p quos hēt scia. Oē. n. qd' q' scit: aut dīcēs. aut iuuenis nouit. Ad habēdā ergo sciam p doctrinā: necessarius ē auditus ad immediate recipiendū a doctore. Sed q̄tū ad habēdā sciam p iuētiōē: sp̄alr necessarius ē uisus p hoc q' uisus huiusmodi diuersa p̄lra: & turpia: celū stellas &c. admirat' & ex admirari: pcedit philosophari: i grēdo naturas & cās regē. Quāuis ē de seruiat illi mō hñdā sciam: q' ē p doctrinā: sed hoc ē mediātibus scriptis. Prefea sciendū q' iter oēs sensus uisus magis facit ad sciam: put general' p abstractionē sp̄i ad obiectis: q' patet i potētis iherioribus: qm̄ sū abstracta denoiat ab illius actu: & sensus cois dicit: uideo. me uidere.

Itē p auditū regē noīa: sed p uisū: dīas regē cognoscimus. Olfatus autē iter oēs sensus: minus ē necessarius: facit tamē ad sanitatē aīis. Fugit. n. dū sentit corruptionē aeris. Cuius corrūptio: ut dicit medicus: plus nocet aīis: q' cibus corruptus. Itē facit ad sciam occasional' siue accītal'. Odonifera enī cū odorant' cōfortāt cerebrum: cuius cōfortatio multum facit ad melius ratiocinandū:

De quinq' sensibus in particulari: & pmo de uisu. Cap. vi.

Et sēsus igr' singul' dicēdū ē. Et pmo de uisu. Visus itaq' obm̄ ē color. Color. n. ut dicit philosophus: ē imutatiū uisus secūdū actū lucidi. M̄ta aut uident': q' colorē nō hēt: sicut celū: trā: aq': & m̄ta alia. Vnī credimus q' lucidū p̄p̄e sit obm̄ uisus: nec color sit obm̄ nisi rōne lumis: qd' est ibi. Lux. n. i p̄p̄o subiecto qd' ē corpus lumiofum: lux ē i dyaphano ul' trāspareū: lumē. In terio de p̄p̄o: splēdor: i mixto uero color. Et sic diffinit'. Color ē extremitas sp̄icū: i corpe fīnato: Radius autē addit supra lucē: directiōem: q' radii ē lux directā: sicut uirtus addit supra grām: q' uirtus ē grā ordinata ad actū siue opus.

Mediū aut̄ uisus: ē p̄spiciū peruiū. Vnde nota q̄ sūt q̄dā cōrpa solida: & sup̄ficial̄ r̄ opaca: ut trā: q̄ impossibile ē uisū penetrat̄ uel p̄trāsire. Itē sunt q̄dā corpa sup̄ficial̄ r̄ p̄spicua: sed secūdū solidit̄atē opaca. ut auz̄: argenti: q̄ sūt uisū i trāsibilia. Itē sunt q̄dā corpa secūdum sup̄ficiē: & secūdū pfunditatē p̄spicua: ut aera: q̄ cristallus: & alia huiusmōi & hoc corpus p̄spiciū & p̄uiū: ē mediū uisus. Instrumētū uero eius siue organū: q̄d magis p̄p̄e dicit̄ oculis ad quē puenit neruus obticus: p̄tēns a cerebro usq̄ ad pupillā. Et iō spūs uisibil̄: q̄ ē in illo neruo ad pupillas oculorū ramūsi cato: recipit coloris spēm ab humore cristallino: q̄ ē i pupilla. Et nota q̄ ad hoc q̄ pupilla quēlibet colorē possit recipere: necesse est ut nullius coloris sit actū: sed cuiuslibet i potētia. Si eni aliquid coloris eēt actū: nō posset aliū recipere nisi illū. Vnde cū pupilla bñ imutata fuerit ab excellenti albo: sicut ē albu nius: sicut etiā si illa remota fuerit: uident̄ oīa esse alba. Si r̄ contingit de excellenti nigro.

De potentia auditua & eius obiecto. Capitulū. vii. Vditus obm̄ ē sonus: q̄ fit i aere: ex collisione duorū corporū duorū adiucē. Et ex illa collisione fit tremor i aere: q̄ cōtinuat̄ usq̄ ad aurē. Vñ ad generationē soni duo exigunt̄. s. q̄ sit contactus corporis duri ad aliud durū: aere medio.

Et q̄ fiat cū ictu uel uiolētia. Nā si nō fieret cū uiolētia: & nō eēt corpa dura uel firma: nō sonarēt. Sicut Ag. ponit exēplū de spōgia & pilis. Et itē: si cōtactus nō fieret cū uiolētia: nō fieret sonus ut patet. sed cū uiolētē mouet̄ uelocitate: motus inueniēs sibi corpus resistens: facit tremorē: & cōtinuat̄ usq̄ ad aurē. Sic igit̄ factus i sono diffundit̄ ad modū sp̄e: cuius centz̄ ē locus p̄culōis. Vnde uox ex oī p̄te audit̄. ut dicit̄ philosophus: generat̄ aut̄ tremorem sep̄ debiliorē circularit̄: quousq̄ deficiat. Cuius s̄it ē appet̄ in p̄tētiōe lapidis i aquā. Mediū aut̄ auditus: ē aer cōtinuatus aeri posito itra cōcauitatē auris: duplex. n. aer exigū: ad hoc q̄ fiat ā auditus. s. extior i quo fit sonus. Et itior cōnaturalis auri: cōtētus itra folles aurū. Organū uero auditus: est tipanū auris: ad qd̄ dirigit̄ neruus p̄tensus a cerebro cōtinens spm̄ audibile. Et est p̄p̄riū huius sensus: qd̄ suū sensibile sp̄ est i medio. Et iō caret p̄p̄a abstrāctiōe: ea. s. q̄ fit ab obiecto.

De obiecto olfatus. Cap. viii. Latus aut̄ obm̄ i re odorabilē odor: i medio: dī fumus uel uapor: quē calor resoluit de odorifero. Et ide est q̄ res odorata sepe putrescit citius: ut pomū. Hūiores. n. subtiliōtes cōseruatiui rei: p̄ odoratiōes attrahūt. Mediū aut̄ olfatus est aer. Organa uero sunt due carūcule descendentes de cerebro:

Res duobus capitibus mamillaz: p̄ q̄s puenit spūs odorabilis: & sensum facit.

De obiecto gustu. Capitulū. viiii.

Vitus obm̄ est sapor: q̄ est i re saporifera. Res aut̄ saporifera: q̄ cōiūgit̄ hūiditati saluali: imutat̄ ab ea: & mediate carne spōgiosa: q̄ est i sup̄ficie lique: q̄ est mediū in trāsecū: reddit̄ saporē suū spū: q̄ est i neruo itenoi. Vnde fit q̄ si hūiditas salual̄ fuerit infecta amaritudine colere iudicat gustus: cūbū esse amare: etiā si sit dulcis. Et i hoc nō fallit̄ gustus: q̄a iudicat amare: p̄cipit. n. amaritudinē. Et i ueritate amaritudo est. sed i hoc fallit̄. q̄a ponit eā ubi nō est. Mediū igit̄ gustus est q̄si duplex. q̄a intrinsecū: & extrinsecū. Intrinsecū est caro spōgiosa. Extrinsecū est hūiditas salual̄. Organū aut̄ gustus: est neruus descendens a cerebro ad linguā: q̄ a quibsdā alibus diuisus est: & ob hoc duas habent̄ liguas. In quibsdā uero unicus uel unicus est. Et hoc tm̄ hēt unā linguā.

De tactu: & de eius obiecto. Cap. .x.

Actus aut̄ pōt noīari ab ea re: q̄ sentit̄: & sic unus est sensus: uel ab his q̄ sentiunt̄. Et sic q̄tuor apphēdit. Prio calidū: & frigidū: humidū: & siccum. Ex quibus est durū: & molle: asperū: & lenē: colorē: & leue. Hæc aut̄ q̄sitatū: nō est unū p̄ximū genus: q̄a color est genus oīum colorū. Et q̄a nō sūt sub uno genere: ex hac p̄te: tactus est p̄tes sensus. Vnde Auicena dicit̄ q̄ sensus extiores sūt quinq̄: uel .viii. Obm̄ igit̄ uel potius oba sunt calidū: & frigidū &c. Mediū āt̄ ipsius: est caro cooperiens neruos. Organum uero tactus est neruus multipliciter ramificatus: & est admodum uelut uelut totum corpus. & ideo tactus est generalis sensus. Est enim in qualibet parte corporis: & etiam in organis aliorum sensuum: magis tamen iugēt in pulpis digitorū: p̄cipue i dicit̄.

De modis communiter. Cap. xi.

Edia uero necessaria erūt: ad hoc ut fiat sensus: quia sensibile supra sensum possum: nō sentit̄. Sensatio enim fit p̄ receptiōem speciei uel s̄i iudicinis obiecti: nō secundum essentiā. Si enim recipet̄ sensus essentiā sui obiecti: nunq̄ esset sensus cōtrariorum. Et sic nō cōtingeret uidere album simul & nigrum. uel tangere calidum: & frigidum quod patet esse falsum. Constat enim q̄ oculus nō alteratus: sed eodem modo se habens: uidendo recipit albedinem & nigredinem quod nō esset si reciperet̄ illius obiecti essentiā. Sic enim contraria eēt in eodem secundum essentiā. Propter hoc enim q̄ non recipitur a sensu nisi species obiecti: necessarium est medium i quo libet̄ sensu.

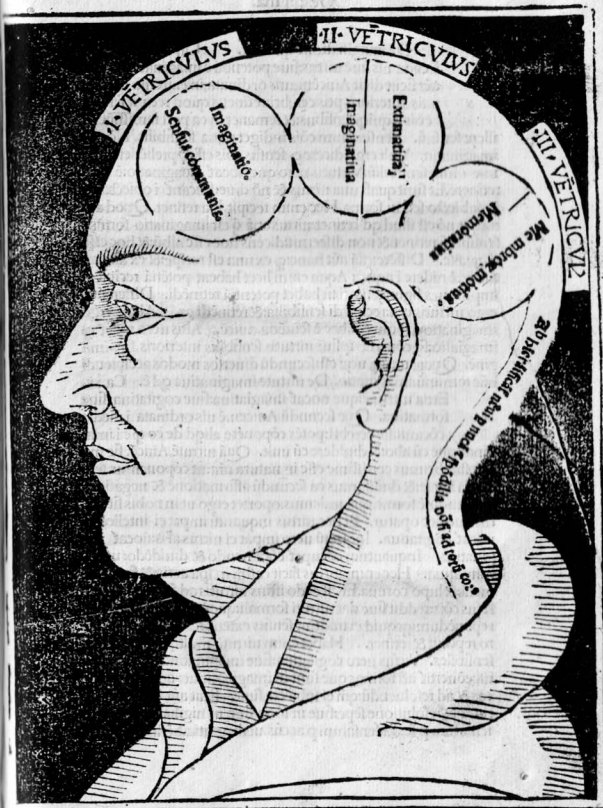
De obiectis sensuum communiter. Cap. xii.

Et obiectis sensuū dicendū ē. Quod obm̄ sensus ē sensibile qđ a sēsu p̄cipit. Nota ergo qđ sēsbile p se: & sēsbile p accēs. Sēsbile p accēs ē cū sēsbile unius sensus: dī p̄cipi ab alio. Vt cū dī dulce uideri i pomo: qđ dulce ē obm̄ gustus. Dī autē uideri p accēs: id ē p aliud. s. p colorē cocineū pomi p se tñ & pprie nō p̄cipit nisi a gustu. Sēsbiliti uero p se: quoddā est cōe: & quoddā ē ppriū. Cōe ē illud qđ a plībus sēsbibus p̄cipit. Et hoc p uaturā sensus cois: extitit i eis: ut magnitudō: longitū: Latitū: p̄fundū: motus. & q̄s: tēpus: & locus. Hec sunt sēsbilia coia: & p̄prietates eorū. Hec. n. sunt p̄p̄e sēsus cois: siue interioris: de quo postea dicet. Tñ qđ sēsus cois nō est sēpatu secūdū rē a: p̄ticularibus sēsbibus. Iō hec a p̄ticularibus p̄cipiunt. un̄ dicimus uidere magnitudinē: lōgitudinē: latitudinē: p̄funditatē: breuitatē. Et tāgere dicimus & uidere: motū rei: & q̄s: unū ul̄ duo. Alia i alto: ul̄ i imo q̄ sunt dīe loci: & p se: & p accēs. Est em̄ obm̄ duplex: p̄ncipale: & secūdariū. P̄ncipalia autē multiplicat̄ secūdum num̄q; sensuū. Nā obiectū uisus p se & ppriū & p̄ncipale: est color & dīe colorē. Obiectū auditus: ē tonus & dīe sonorū. Obiectū olfactus: est odor: & dīe odorē. Obiectum gustus: est sapor & differentie saporum. Obiectum tactus: sunt elementales qualitates. ut caliditas: frigiditas: humiditas: siccitas. Secundaria uero sunt: que nō p̄mo sensū attingunt: sed cōsequēt̄. uerbi gr̄a. Calidū: frigidū: hūidū: & siccū. p̄mo sensū tactus attingūt: & iō p̄ncipalia dñr: molle uero & dūge: rāge: & dēpsum: graue: & leue: asperū & lene: ex cōsequēt̄: & ideo secūdaria. Quare autē sensus sunt qñ qđ pōt sūmi ratio ex dīfferētī mō sentiēdi. Cōtingit enī sentire dū p̄t. Aut secūdū distantā: aut secūdum applicatiōē. Itē s eundū applicatiōem: duobus modis: aut enī applicat̄ sensus sēsbilitē secūdum sūp̄ficiē: & sic est sentire i tactu. Aut secūdū p̄funditatē & sic est in gustu. Vnde gustabile dūge: frangit̄ & masticatur: ut gustus itime p̄funditatis gustabilis: ueniat ad sensū. Secūdum uero distantā ē sentire tribus modis. Aut ē respectu sēsus & sēsbilitis: secūdum unā partē: & sic cōtingit sentire i uisu. Aut secūdū oēm partē. & sic cōtingit sentire i auditu. Aut secūdū plures: & non secūdum omnem partem: & sic cōtingit sentire in olfactu.

De potentiis anime sēsbilibis apprehēsiuis deintus. Ca. xiiii.

Equitur de potētīs aīe sēsbilibis apprehēsiuis deintus que sunt quinq; secūdū Auicēnā. Prima est sensus cōmunis: siue fantasia. Secunda est imaginatio. Tertia imaginatiua: siue cogitatiua: siue formatiua

Quarta extimatiua. Quinta memoratiua siue memoriālis. Necessitas uero sensus cois pbat̄ ex eo: qđ libet sensus p̄ticularis non iudicat nisi de suo obiecto. Sicut uisus de colore: & sūsis dīfferētīs. Auditus de sono: & eius dīfferētīs: & sic d' aliis. Sed cōstat qđ cōe iudiciū habemus de oibus. Iudicamus enī qñ color nō est sonus: & odor: &c. Ergo necesse ē qđ habemus aliqd̄ cōe iudicatiū iteris: quod iudicet de sēsbilibus oibus: quod a p̄hosophus uocat̄ sensus cois. Itē sunt quedā sēsbilia que p̄cipiūt a plībos sēsbibus & p se: ut magnitudo: motus: q̄s: &c. Sed constat qđ hoc nō ē p naturā ppriā: quia secūdū illā dīfferunt. Sed nō cōueniunt i aliquo nisi p naturā sensus cōem: extitit in eis: ul̄ mo uētē eos. Est ergo duplex natura sēsus. s. p̄ticularis extior. Et cois intior. P̄tēsa i sōno cōsopite sunt uires sensuū extiorē: cōstat tñ qđ opant̄ quēadmodū uis intior. Est ergo una uis sēsbis interioris que est etiā cois in quātū ad ipsam recurrit uires p̄ticularē i sōno & in quātū ab ipsa sunt: & tanq̄ a fontali uel formali principio fluunt: in uigilādō. Itē constat qđ uidemus formas sēsbiles absentes non tñ p̄tēs: sed cōstat qđ nō uidemus eas sensu exteriori: ergo sensu interiori. Quod igit̄ uirtus apphēnsiua sēsbilis interioris: siue sensus cois sit manifestū ē. Que inquantū considerat̄ ut natura quedā: nō obediens rōni: dicit̄ fantasia. Sensus ergo cois est uis aīe sēsbilis: ordinata in p̄ma cōcūitate cerebri: recipiens p se ipsam oēs formas: que iprimūt̄ qñq; sēsbibus & redunt̄. Hec autē uirtus: est cente uisum sensū p̄ticulariū aq̄ deriuant̄: ut rami. Et a sensu cōi recipit imaginatio spēs siue idola obiectorū: cū ipsa obiecta p̄ntia nō sunt. Habet autē sensus cois: secūdū Auicēnā: tres actus. P̄t̄mus actus ē cōuertere se sup actus particulariū sensuū. Vnde dicit uideo me uidere: & sentio me sentire: & in hac uia non app̄dit̄ s̄t: nisi obiectū unius sensus. Alius actus ē discernere iter sēsbilia dīceret̄ sensuū. Et p hoc habet iudicare: hoc nō esse illud. ut cū dicit̄ album non ē dulce. Hoc at̄ nō pōt̄ facere sensus p̄ticularis: qđ non se extēdit̄ nisi ad propria obiecta: & ideo nō discernit iter illa. Discernere enim p̄xigit̄ cōprehēdere. Et isti duo actus sūt ei principales: secūdū Auicēnam Tertius eius actus est cōprehēdere rē in loco in quo nūc est: & in quo erat. Sicut app̄ndit̄ stillā cadentē de tecto usq; ad terram q̄s in linea cōtinua: tñ cū stilla ē supius nō est inferius. Secūdū actū istū. Itē sēsus ab Auicēnā. dī format̄: siue formās: alius uero placet: ut sēsus cois dicat̄ format̄: rōne siue p̄p̄e apphēsiōis: qđ sēsbiliū cōium q̄ sūt motus: q̄s: nterius: figura: & magnitudo.

De imaginatione quid est. Capitulum. iiii.

Ecūda uis siue uirtus: siue potentia ē imaginatio. Est autē sicut dicit Auicēna: uis ordinata in extremo cōcauitatis anterioris p̄tis cerebri retinens quod recipit sensus cōis a quicq̄ sensibus: & remanet in ea post remissionem illog. sensuū. Sensus enim cōis indiget p̄ntia sensibilibus. Nō autē imaginatio. Vult ergo dicere q̄ sensus cōis est apprehēdere formas oīum sensibiliū. Virtus uero que uocat̄ imaginatio: ē illas retinere. Et sunt quasi una uirtus: & nō diuersificānt̄ i obiecto ul̄ in subiecto sed in forma. Hec enim recipit. Illa retinet. Quod autē recipit nō est illud q̄ est retinetur: uirtus etiā q̄ est imaginatio formas sensibiliū retinet: & non discernit: dicens hoc esse albū: & hoc esse nigrū. &c. Differentiā autē hanc: q̄ ex una est recipere: & ex alia retinere: ē uidere i aqua: Aqua enim licet habeat potentia recipiēdi impressiōnes figurarū: non t̄n̄ habet potentia retinēdi. Differentis ergo uirtutis erit: recipiēdi sensibilia: & retinēdi ea. Alia ē ergo imaginatio a se uisū cōi. hec ē sentētia. auicē. Aliis uero nides q̄ imaginatio: sit cōuersio ipsius uirtutis sensibilibus interioris sup̄ imaginē. Quorū utrūq̄ ueget̄: secundū diuersos modos accipieūdi hūc terminū: imaginatio. De uirtute imaginatiua qd̄ ē. Ca. xv.

Ertia uirtus ē: que uocat̄ imaginatiua: siue cogitatiua: siue formatiua. Que sc̄ndū Auicēn. ē uis ordinata i media cōcauitate cerebri: potēs cōponere aliqd̄ de eo q̄ ē i imaginatione cū alio: & diuidere cū uult. Quā uirtutē Auicē. sic manifestat. Scimus certissime esse in natura n̄ra: ut cōponamus sensibilia iter se: & diuidamus ea secundū affirmationē & negationē & similitudinē forme: quā uidemus: oportet ergo ut in nobis sit uirtus que hec opatur. Et hec uirtus inquantū impat̄ ei intellectus uocat̄ cogitatiua. Inquantū uero impat̄ ei uirtus al̄is: uocat̄ imaginatiua. Inquantum occupat̄ cōponendo & diuidēdo: uocat̄ formatiua. Hec enim uirtus facit castra in spā aeris: & fingit chimera: & lupo cornua. Et est ordo istius uirtutis ad p̄cedētes. Nam sensus cōis: reddidit siue dat uirtuti formā: que ē imaginatio: q̄si ad reponēdum: q̄cquid ei tradunt sensus exteriores. Imaginatio uero reponit & retinet. Habet enim uirtutē multiplicādi formas sensibiles. Virtus uero cogitatiua: siue imaginatiua: siue formatiua: cōuertit̄ ad formas que sunt in imaginatione: ad cōponēdū eas & ad resoluēdū: qm̄ ei subiecte sunt. Erat autē in sua cōpositione & resolutione sepe: siue in sono: siue in uigilia: cōponendo sensatum p̄ se: ad sensatum p̄ accūs. uerbi gratia. Sēsus partícula-

ris uel cōis: apphēdit rubeū in cuprō. Rubeū autē est sensatū p̄ se. Cuprū uero per accūs. Itē auge est sensatū p̄ accūs. Sensatū ergo p̄ se: dicit & mouet ad sensatū p̄ accūs. Vnde p̄cepto rubeo iudicat auge: & cōuertendo se sup̄ illud: cōponit rubeum & dicit hoc ē aurū. Et q̄nc̄ est error q̄nc̄ non. Error ē cū memorat̄ quod nō est sub illo sensatō p̄ se: quod actu apphēdit. Si autē memora tū est sub sensatō p̄ se: quod actu apphēdit: nō est error. Dicit autē hec potentia simplex: q̄a sepe fit sine argumētatione: pot̄ etiam fieri cū argumētatione: & tūc q̄nc̄ ē falsa accūs: q̄nc̄ cōsequētis.

Accūs est: qm̄ sensatū p̄ se: uel rubeū apphēdit & mouet potentia ad cōponēdū sū auro. Cōsequētis autē: cū rubeū mouet nō solū ad memorādū auge: sed etiā cuprū. Et iō q̄a sensatū p̄ se uidet iēē p̄libus. Imaginatiua uirtus cōponit illa p̄ta: & dicit unā eē alid. In hoc ergo: dicit̄ et̄ i hac & p̄cedenti deceptio. Quia i p̄ma nō erat recordatio nisi de uno subiecto: siue sēlatō p̄ accūs: quod nō est p̄ns i actu & in re: licet sit p̄ns i mouēdo & excitatio: ratione rubei. In secūda uero deceptione ē recordatio utriusq̄ subiecti: & de illo quod ē p̄ns i actu: & i re: & i mouēdo. & de illo qd̄ ē p̄ns t̄n̄ i mouēdo. Propter quod dicit̄ Aue. quod accūs ē in uno solo: cōsequētis in p̄libus. Vnde ergo itelligit̄ in p̄libus subiectis. Licet qd̄a itelligat̄ i p̄libus cōsequētis. Vn̄ paralogus accūs: sumit̄ i subo uno in oībus terminis: quod patet cū d̄r. Oē balneū est artificiale.

Aqua ē balneū: ergo aq̄ est artificiale. Ibi balneū & artificiale sūt idē i subiecto. Sicut aq̄ & balneū sunt idē i subo. In cōsequēt̄ uero semp̄ sumunt̄ diuersā subiecta. ut patet inspicieūti. Et nota q̄ quidā uirtutē hāc secundū q̄ mouet̄ de uno fatalitate ad aliud: appellat̄ fantastica: secundū uero trāsfomatiōes: que sūt in sonis appellat̄ imaginatiua.

De sonno & uigilia. Cap. xvi.

Nteq̄ dicamus de ceteris uirtutibus interioribus sensitiuis dicendū ē aliqd̄ de sonno: & de uigilia: que fit i sonno. Sciendū igitur q̄ secundū Auicēn. uigilia est dispositio: qua aia impat̄ sensibus & uirtutibus exterioribus: & mouet uoluntarie ad opandū. Sonus uero est priuatio huius dispositionis in qua aia cōuertit̄ ab exterioribus ad interiora. Vnde etiā sic diffinit. Sonus est quies al̄ium uirtutū: cū intēsiōe naturalū. Cōuersio autē ab exterioribus ad interiora: accidit multiplici de cā. Aut p̄pter lassitudinē. Aut p̄pter solitudinē. Aut p̄pter iobediētia instrumentorū. Propter lassitudinē: cum spūs aialis resolutus uel debilitatus ex nimia exercitatione corporis refugit ad interiora: & sequunt̄ cū uirtutes al̄es. Propter sollicitudinē uero accidit

accidit cum ipse sollicitationū cure calefaciunt cerebrum facientes humorosam resolutionem: in eo: ex quo accidit somnus: dum modo non sit nimia calefactio: que deficit cerebrum. Accidit etiam ex sollicitudine alia ratione: quia cibaria & humores coniungunt itus: & idigēt ut ueniāt eis spūs: cū toto calore naturali ad hoc ut calor possit efficere digestionē pfectā. Propter inobediētiam uero istoz: accidit somnus: cum infra imbibunt & opilant ex uaporibus & cibis: qui diffunduntur in eis & spiritus animalis refugit mouere organa: propter multam humiditatem. De uisione uero que accidit in somnis notande sunt differentie secundum Augustinum dicentem sic in libro de spiritu & anima. De his que sibi uidentur uidere dormientes: quinque sunt genera scilicet. Oraculum: uisio: somnum. In somniis: fantasia. Oraculum est: cum in somnis apparet aliqua sancta grauius persona: sicut sacerdos: uel etiam deus: euenturum quid aperte: uel non euenturum: faciendū uel euitandum: enunciat. Visio ē cum si quis id quod uidet: eo modo apparet & euenit. Somnum figuris est: tectum: & sine interpretatione non potest intelligi. In somniis est: quando id quod fatigauerat uigilantem: ingerit se dormienti: sicut est cibi cura: uel potus uel aliqua studia: uel artes uel infirmitates: secundum: namque studia que quis exercuit: somniat: & solitarum artium: simulacra in presentia mentis impresenti appent in somnis. Iuxta etiā infirmitati diuersitates: diuersa accidunt somnia & secundum more & humoroz diuersitates uariantur etiā somnia. Alia. n. uident sanguinei: Alia colerici: alia melanconici. Illi uident uaria & rubea: illi alba & nigra. Fantasma ē: quō uix dormire cepit: & adhuc uigilare se extimat: aspiciere uidet irruentes: se: uel passim uagantes formas distrepantes: & uarias: letas uel turbulētas. In hoc genere ē phialoes: quā publica p̄ualso gescentes opinantur inuadere: & p̄odere suo p̄flos ac sentientes grauare quod non est aliud nisi quedam fumositas a stomacho uel a corde ad cerebrum ascendens: & ibi uim animalem optimēs. Nota ergo quod numerum istarum differentiarū somnii: qui secundum modos uidendi accipitur: aut enim uidetur uerum: aut falsum.

Si uerum: aut uidetur tectum figuris & oculum: aut manifestum. Si prius modo uidet est somniū. Si uero uidetur manifestum: aut cum admiratione: que accidit ex magna imaginatione alicuius persone facere: & sic est oraculum. Aut sine tali apparitione: parte futurum p̄noscitur: & sic est uisio. Si uero quod

uidetur est falsum. Aut falsitas est: quō ad rem uisam: & sic est in somniū. Aut est falsitas: quō ad actum uidendi: & sic est fantasia: cum dormiens putat se uidere uigilando. Alias differentias somnii: ponit Hieronymus super Daniele dicens. Sex sunt maneries siue genera somniorum. Duo sunt que nemo sanctus nitare potest. Ex nimia uentris exanitione: & ingurgitatione. Tertium ex illusionibus nocturnis. Quartum ex premisa cogitatione: uisio secuta. Quintum per reuelationem spūs sancti que. multis modis fit: ad caput nothę christi: uel eccliam uel membra: pertinenti reuelatione subsēcuta. Sextū ex curis premissis. Et nota quod ad hoc quod imaginatiua operetur: actu componendo & resoluendo: siue in somno: siue in uigilia: necesse est ut aia ab exteriori actiōe quiescat. Et ut idolatruē spēs in imaginatiōe retente: uel a ui memoratiua reuocate apparet: Hinc est quod discurrentes: & etiam aium exterioribus actiōibus immergentes: liberales scientias tardius addiscunt. Vnde Aristoteles in septimo physico. Sedendo & quiescendo: homo fit sciēs & prudens. Hinc est etiā quod in bene pransis & bene potatis: ppter euaporationes spissas & multas ascendētes ad cerebrū: imaginatiua statim lucide & limpidē operari non potest: nisi debilitet & confuset. Hinc est etiam quod uiolenti: propter eandem causam precipue: in principio somni: non somniant. Postmodum autem subtilitatis fumis & permittentibus species apparet: poterunt somniare. Ex eadem causa est: quod pueri non somniant: quia multum & frequenter comedunt: & a lacte: multę & spisse uaporatiōes ad cerebrum ascēdunt. De operatione imaginatiua dicit Auerrois. Quod quādoque accidit: quod in somno uidetur homini: quasi sentiat per quinque sensus: absque eo quod ibi sit aliquod sensibilē extrinsecum. Hoc autem accidit per contrarium motum eius: qui est in uigilia. In uigilia enim: ea que sunt sensibilia extrinseca mouent sensus: & sensus: communis mouet imaginatiuam uirtutem. In somno autē: quando uirtus imaginatiua fert intentionem quā accepit ab extrinseco. Aut ex uirtute memoratiua reuertitur: mouet sensum cōmē: & sensus communis: mouet uirtutem particularem: & sic accidit quod homo comprehendit sensibilia: licet non sint extrinseca quia intentiones eorum sunt in intrinseco sensuum: & indifferēt mouent: siue ille intentiones ueniāt ab extrinseco: siue ab intrinseco. Et si se huic accidit habente timorē: & infirmo: ppter intentionē

maginationis in istis dispoñibus. Motus. n. uirtutis imaginatiue intenditur in somno: quia est soluta aligamento uirtutis cogitatiue: & propter debilitatem istius uirtutis, s. cogitatiue in ifirmo: & hñte timorè: accidit eis tale accñs. Et nota q̄ sensus cois: ppter assuefationē recipiēdi a sensibus p̄ticularibus: etiā i sōno d̄ facili spēs recipit a memoriatiua re deūtes. Et de hoc ponit̄ exemplū ab auctoribus i cādela sepe accēsa: & sepe extinda. Que si sitppe aliā accēsam de facili accēdit. Ita i pposito: descēdit eni spēs ad sensū cōem. Et ppter hoc credit̄ res tūc esse p̄sens. Si autē querat̄ q̄re nō fit s̄l r̄ uersus supiorē partē. s. tūc em. Dicendū q̄ etiā aliqñ sic ē Cōgit̄ eni aliqñ bonos uersus fieri in sōnis: & bonos filios: tñ raro: quia ista nō sūt p̄ cōpōsitiōē imaginabil̄ cū imagiabili. imo est̄ ibi quedā rōcinatio. Vñ opinio ē: q̄ tūc hoies nō dormiāt oīo. sed natura fessa q̄scit̄ nec utit̄ se sibus: ut̄ tñ rōe circa illa: i gbus sollicitata ē. De uirtute extimatiua: qd ē & ubi ē & q̄ facit. C. xvii

Onsequēter dicendū est de uirtute extimatiua. Est autē extimatiua sicut dicit Auicēna: uis ordiata i sūmo cōca uitatis medie cerebri: apphēdēs itentatiōēs sensibiliū: sicut est i oue diuicacitē q̄ est a lupo fugiendū: & q̄ cū agno habi tandū. Est autē uirtus trāscēdēs: q̄a apphēsiō sua nō est formaz sensibiliū & materialū: sed i materialū: dōitas. n. & maliuolētia: cōueniēs & icōueniēs: utile: & nociuū: se nō sunt forme matiales: nec i sensu cadētes exteriori: tñ sunt accidētia sensibiliū: & hōz ē uirtus extimatiua: que q̄ta est uirtutū sensibiliū interiōz. Nota ergo q̄ extimatō utiliū & nociuoz sit tribus modis. Primus modus ē ex causa naturali sicut accidit i puero: qui cū eleuat̄ ad stādū & existimat se cadē: statū alicui adheret: & cū oculus alicuius debet purgari a lipiditate statim ille claudit ante q̄ cognoscat qd sibi accidat. Et sic ouis timet lupū naturalē: & alia leonē: & aues accipitrē: quia extimāt nociuū. Secundus modus ē p̄ experiētiā: sicut accidit cum al̄ habuit dōlorē aut delicias ab aliqua re: cuius forma: descripta ē i uirtute dōlorē: siue imaginatiōe: & intētiōēs utilitatis & nocumētū descripte i memoria: statū ut appuerit extrarē: illa erit i extimatiōe deliciarū uel nocumētū. Hinc ē q̄ canes terrent̄ fustibus & lapidibus q̄a extimāt nociua: & alliciuūt ossibus q̄a extimāt delectabilia. Tertius modus ē ad modū situdinis & p̄ p̄rietatem cōiunctā. sicut res habet aliquā formā cōiunctam cū intētiōe extimatiōis i aliquo sensibiliū: sicut accidit i pomo cū est coloris cocinei q̄ ē maturū & dulce. Et ideo cum uidemus pomum cocineum extimamus dulce.

De uirtute memoratiua sensibili. Capitulum. xviii.

Emoratiua uirtus ē uis ordiata in posteriori cōcauitate cerebri: retinēs quod apphēdit uis extimatiua de intētiōibus sensibiliū. Cōparatio autē uirtutis extimatiue ad memoriā: secūdum Auicēnā. est talis q̄lis ē cōparatio imaginatiōis ad sensū cōem: quia sicut imaginatio retinet & ē thesaurus formatū sensibiliū: quas apphēdit sensus cois: sic memoriatiua ē thesaurus cōseruās intētiōēs sensibiliū: quas apphēdit uirtus extimatiua. Ad maiorē autē declarationē uirtutis memoratiue: querendū est.

Que sit dīa memoriē: & reminiscētia. An sit recordatio seu reminiscētia irrōnabiliū. Ad quod dicendū secūdū Auicēnā q̄ ē memoriatiua i aliis a sibus: sed reminiscētia que ē reuocatio ingenii ad querendū quod oblitū est: nō inuenit̄ nisi in solo hoie. Cognoscere eni sibi aliqd affuisse quod postea deletū est: non ē nisi uirtutis rōnalis. Sed si ē alicuius uirtutis alterius p̄ter rōnalē poterit esse extimatiōis: sed in ḡtūm decorat̄ & itornat̄ rōnalitate.

Dīa ergo memoriē & reminiscētia est: quia memoria est retētiō spēs: siue intētiōnis sensibiliū: sed reminiscētia ē rep̄ntatiō formatū a memoria deletaz p̄ obliuionē: per ea que auertit̄ actū & sītia sicut si oblitū alicuius p̄sone quā uidimus: recurremus ad locū: ad tēpus: & accipimus p̄ que recordamur p̄sone quam uidimus tali loco: tali tpe: talia facientē. Notandū quoq̄ qd ē etiā dīa iter recordari & adiscere. Quidā eni posteritū: nihil aliud sit adiscere q̄ reminisci. Cōueniūt autē hec duo i hoc: q̄ utrobiz ē motus ad incognita ad hoc ut sciant̄. Sed i hoc differunt: quia recordatio ē inq̄lito incognitoz ut cognoscant̄ in p̄nti uel futuro: que i p̄terito quoq̄ cognita fuerūt. Adiscere uero siue disciplina ē extensio aie ad cognoscēda incognita: que tñ nō fuerūt cognita prius. Itē ad maiorē euidētiā. Querit̄ ppter qd aliqd hoies facilius adiscūt q̄ recordent̄: quidā ecōuērio. Et uñ ppter qd quidam sunt faciliōres recordatiōis: q̄ memoriē: alii ecōuērio. Ad quorū intelligētiā notandū ē secundū Auicēnā. Quod illi q̄ sunt sicce cōplexiōis: fortes sunt imemoreret̄: & debiles in recordādo. Siccitas eni cōueniens ē dispositio ad iprelliōnū retentiōnē: in habilis autē ē ad motū. & ideo sicca cōplexiō: cōuenit memoriē: nō recordatiōni. Qui uero sunt calide cōplexiōis facile recordant̄. Hi eni sunt qui magis p̄cipiūt nutus. Nutus autē opant̄ motū sensibiliū: & qui erit p̄ceptor nutū erit citius recordans.

Itē caliditas cōplexiōis: cōuenientissima est ad motū dispositiō. Illi uero qui sunt cōplexiōis humide facili sunt discipline

Humiditas enī est dispō cōueniētissima ad facilitatē susceptiōis ipressiōnū: que cōuenit facili disciplic: & ē cōtraria dispositio forti memorie: memorie enī necesse ē esse materia: ad difficulter delectat: quod ipressum ē in illa: & ad hoc opus ē sicca materia cōplexione. Nota ergo q̄ bñ memores cōtrarie sunt dispōnis bñ adiscētibus. Illi enī bene memores sunt: quorū aie non hñt facilem motum: neq̄ dispergunt cogitatiōes eorum. Illa enim aia que habet multos motus & multiplices cogitatus: non bene memorat. Est enī cōtraria dispositio bone recordationis: bona enī recordatio exigit multiplices motus & agiles cogitationes. Item bñ memores sunt sicce cōplexionis: que ē dispositio difficilis ad suscipiendum ipressiōes: & ideo ē cōtraria dispositio facilis discipline. Bona ergo memoria est: uel ex siccitate cōplexionis: uel exercitio circa unū uel pauca: non circa multa. Inde ē q̄ pueri quīs sunt humidi: firmiter tñ retinent. Aie enim eorū non occupantur circa multa sicut aie maturarū psonarū: sed sunt fixe circa unū. Iuuenū autē propter calorē suū: & ppter motus suos agiles: debilior est memoria: quīs sunt cōplexionis sicce: senibus uero accidit ppter humorem qui preualet in eis: non memorari ea que uident.

De comparatione harum uirtutum adinuicem. Cap. ix.

Nota q̄ uirtū intrinsecus apphendentū. Quēdā apphēdūt formas sensibiles: sicut sensus cois: imaginatio: imagiatiua siue cogitatiua. Quēdā apphēdunt intē tiones sensibiliū: ut extimatiua: & memoratiua. Itē quedam apphēdunt & operantur: ut sensus cois: cogitatiua: & extimatiua.

Quēdā uero apphēdunt & non opantur: ut imaginatio: & memoria. Itē quedā apphēdunt principaliter: quedam secundario. In apphēsiōe formarū sensibiliū: principaliter apphēdit sensus cois: cum sensibus exterioribus. Secundario uero uirtus imaginatiōis: & uirtus imaginatiua. Si tñ in apphēsiōe intē tionū sensibiliū: principaliter apphēdit uirtus extimatiua. Secundario uero uirtus memoratiua. Hec de potētis aie sensibiles apphēnsiuis dicta sufficiāt.

De motiuis aie sensitiue. Ca. xx.

lcto de uirtutibus anime sensibiles apphēnsiuis de intus dicendum est de motiuis. Virtus autem motiua sensibilis est duobus modis. Nam quedam est motiua motu naturali. Quedam uero motu animali. Et motiua sensibilem motu naturali: dico que mouet non secundum apphēnsionem nec est subiecta imperio rationis: qualis est uirtus uitalis: siue pulsatiua. Est autem hec uirtus in corde sicut in organo: &

est uis mouens per inspirationem & respirationem: principū existens temperantie caloris cordis & corporis. Et nota q̄ hec uis non est cuiuslibet animalis. sed solum animalium respirantium & habentium pulmonem. Non est enim piscium huiusmodi uis nec animalium imperfectorum: & uermium & testudinum. Et huius ratio est: quia al perfectum & respirans: est ualde calidum. Calor autem naturalis excellens: facit duo. Resoluit enim corpus quantum ad substantiam. Et im mutat a propria qualitate: naturam quantum ad accidens. Et ideo in ualde calido sensibili: se quūtur duo. scilicet deperditio & intemperantia. Contra que nociua: sunt duo. scilicet conseruatiua: unum reitaurans. Aliud temperans. Et ideo adhibite sunt due uirtutes conseruantes. Virtus nutritiua: que reparat deperditum per calorem. Et uirtus pulsatiua siue uitalis: que temperat calorem. Quia ergo calor in sensibus debilis est: quod patet per hoc: q̄ saluantur in elemento frigido: quod est aqua: & etiam in animalibus imperfectis: quod deprehenditur extarditate motus: & non habent dispositionem cordis: quīs habeat aliquid proportionabile cordi. Inde est q̄ calor in eis non facit dittemperantiam. Inde etiam est q̄ carent pulsatiua.

De motiua motu animali.

Capitulum. xxi.

Onsequenter dicendum est de uirtute motiua motu animali. Motum autem animale dico q̄ sit per precedentem apphensionem boni: uel mali: quam apphensionem in animali: sequitur appetitus: siue motus ad aliquid: uel motus ab illo: siue fuga: quod patet in apphēsiōe boni cibi: uel mali. Necessariū est igitur aliquam uirtutem esse aliam ab apphēnsiuis sensibilibus: que moueat al. Nā apphēdentes nihil aliud faciūt q̄ apphēdere: uel iudicare bonū: uel malū: siue extimare. Hāc autē philosophi uocant appetituum: theologici uero sensualitatē que p̄prie est motiua. Porro eadē dī sensualitas secundum q̄ in hoie est: & habet ordinē ad rōnē: quo ordine pōt in ea esse p̄ctū. scilicet primus motus uenialis. Possimus autem communiter distinguere motiuas. Nā quedam sunt motiue: quia disponentes ad motum: & he sunt motiue secundum quid sicut fantasia: uel sensus communis: & extimatiua. tam enim extimatiua q̄ fantasia: sunt mouentes appetituum in quantum te presentant spēm boni: uel mali: conuenientis: uel disconueniētis. Differenter tñ disponūt ad motum extimatiua et fantasia. Nā fantasia disponit ad motū ex repñtatione: p̄prie: uel formę sensibiliū.

Extimatiua uero ex pñtatione sensibiliū intētionū. Formas autem sensibiles dicimus colorē: aporē: &c. huiusmōi. Intētiōes uero sensibiliū. Vtile nociuū: cōueniēs: disconueniēs. Delectabile: tri-
stabile. Motiue uero que sūt causē faciētes motū: sūt motiue simpliciter. q̄ subdiuidunt. In appetitiuas: & affectiuas: & motiuas mēbrorū exequentes motū. Sed appetitiue sunt ipantes motum.

Affectiue uero faciētes & exequentes motū interiorē spūalē. Motiue uere mēbrogē faciunt motū exteriorē corpalem. Nota ergo q̄ sicut dicit Auicē. Virtutis appetitiue due sūt ptes: uis cōcupiscibilis: & uis irascibilis. Vis autē cōcupiscibilis ē uis impans. moueri aut appropinquare ad ea que putantur necessaria aut utilia: appetitu delectādī. Vis uero irascibilis ē que spāt moueri ad repellendū a se: quod putat nociuū uel corrūpens: appetitu uincēdi. Ad cognoscendū autē dñam uirtutis irascibilis & cōcupiscibilis. nota q̄ bonū dī duobus modis. s. bonū simplex: & bonū expediēs. Bonū autē simplex hic dī delectabile ut cibus. Bonū uero expediēs hic dī tristabile arduū: quod tñ dī bonū: quia utile: ut medicina uel scifura. ppter salutē corporis. Est ergo uis cōcupiscibilis appetitiua boni delectabilis: & dī bonū delectabile carnis & tpale: uis uero irascibilis ē appetitiua boni ardui expediētis. Et sciendū q̄ uirtus cōcupiscibilis cū sit ī bonū delectabile: habet actus. Cōcupiscere: desiderare. Gaudere: letari: amare: diligere. Et cū cōtraria sint nata fieri circa idē. Erūt actus cōtrarii his ipsius concupiscibilis: ut fastidire: quod ē cōtrariū cōcupiscere. Abomiari: quod ē cōtrariū desiderare. Dolere: quod ē cōtrariū: gaudere. Tristari: quod cōtrariū letari. Odire: quod cōtrariū amare. Cōtinere: quod cōtrariū diligere. Actus autē irascibilis cū sint in arduū & difficile: sunt secundū duplicē dispositiōem. s. debilitatis & corroboratiōnis. Debilitas ē dispositiō: que cōsequit̄ ex discōfortatiōe uirtutis irascibilis. Corroboratiō ē dispositiō: que cōsequit̄ eius cōfortatiōē. Secundū corroboratiōē sunt actus ex impio irascibilis. Quidā in bonū. Quidā cōtra malū. In bonū: nō secundū quācūq̄ rōnem: sed secundū rōnem excellentie: uel honoris: secundū hoc ergo sunt actus irascibilis. Ambitio: spes: supbia: contēptus: dñatio. Contra malū: sunt actus secundū corroboratiōem irascibilis: audere: irasci: insurgere. Secundū debilitatē seu discōfortatiōē: sunt motus ab irascibili p̄ modū fuge. Et hoc dupl̄r. Nam quidā sūt motus fuge a bono. Quidā fuge a malo. Et motus fuge a bono: nō sunt secundū rōnem hōi qualiscūq̄: sed boni ardui siue excellentis. Secundū hoc ergo sunt motus a pau-

peritate spūs: de spatio: humiliatiō: reuerētia. Per modū uero fuge a malo sunt actus secundū debilitatē irascibilis: pnia: inpatiētia: timor. Organū autē uirtutis irascibilis & cōcupiscibilis: ē cor. Sicut enī uirtutis appheniue sensibilis: organū principale est cerebrū. Ita uirtutis motiue: est cor: sicut dicit philosophi. Et huius spūm ē dilatatio cordis: & restrictiō: & reuocatio sanguinis & spūrituū ab exterioribus ad interiora: uel emissio ab interioribus ab exteriora ī motibus cōcupiscibilis & irascibilis. Cū enim motus fuit a uirtute cōfortata: tunc fit dilatatio cordis: & emissio sanguinis & spūm a corde ad exteriora. Sed lēte cōfortata cōcupiscibilis. Impetuose uero irascibili. Discōfortata uero uirtute fit cordis restrictiō: & reuocatio spūm. Sed discōfortata cōcupiscibilis lēte discōfortata uero irascibili ipetuose. Ex his igit motibus differrentibus concupiscibilis & irascibilis: dephendit organū uirtutis motiue eē cor. De uirtutibus affectiuis. Capitulum. xxii.

E uirtutibus autē affectiuis intelligendū q̄ forte eedē sūt secundū substantiā cū appetitiuis. sed differūt secundū rōnem. ut dicit Auicēna. Inq̄tum enī uirtutes appetitiue intēdunt: sūt affectiue: siue desideratiue. Sciendū ergo q̄ appetitus ē motus impii irascibilis: & cōcupiscibilis. Affectus uero est motus itioris: cōsequens secundū appheniōem boni & mali. Vñ affectiōes multiplicat̄ secundū q̄tuor dñas: secundū sanctos: & philosophos. s. gaudiū uel leticia. Dolor seu tristitia: cupiditas seu spes. Metus seu timor: quarū numerus sumis sic. Nā due sunt ex cōprehensiōe boni pntis: gaudiū uel leticia. Futuri: cupiditas: seu spes. Ex cōprehensiōe mali pntis dolor uel tristitia. Futuri: metus uel timor. De uirtute motiua exteriori. Cap. xxiii.

Onsequēter dicēdū est de uirtute motiua exteriori que cōsequit̄ ad affectiuas. Est autē huiusmōi uirtus in sola lacertis & musculis: cōtrahens ligamēta cōiuncta membris: & relaxās. Subdiuidit̄ autē in generalē motiua & particularē. Generat̄ autē motiua fundat̄ in extrema parte cerebri & capitula: qua oriunt̄ nerui motiui: sicut ab āteriori pte nerui sentitui. Qui nerui motiui ramificant̄ per totū corpus: & consistunt in lacertis & musculis: qui sunt inserti mēbris & hi consistunt super organa uirtutis generaliter motiue corporis. Particulariter autē motiua subdiuidit̄: p̄ contractiua: & progressiua: & per operatiua: & uocatiua. Contractiua autē dico que est principiū motus cōtrahēdi & extendēdi membra a'lis: ex quo non prouenit motus totius de loco ad locum. Sicut enim dicit Auicēna. Mo-

us animalis est duplex. Quia est motus animalis de loco ad locum. Et est motus contrahendi & extendendi membra ad sensum. Impossibile enim est ut animal habeat sensum tangendi: & non habeat in se uirtutem motus: aliquo modo. Quo enim sciret habere sensum tangendi: nisi uideret in eo aliquis motus fugiendi contrarium. Unde potest comprehendi animal esse. sicut nos uidemus in cochilibus & cochis: quod sunt motus contractionis & reflexionis & extensionis in partibus eorum: quibus non discendat a loco suo: & in hoc cognoscimus quod sentiunt & sunt animalia. Progressiua uero est uis sensibilis principii transiendi de loco ad locum. Organum uero huius uirtutis est differens secundum diuersam animalium. Nam quedam gradiuntur pedibus: ut gressibilia. Quedam deferuntur alis uolando: ut uolantia. Quedam trahuntur costis & uentre reptando: ut reptilia. Quedam uero aguntur penulis natando: ut naturalia. Operatiua autem uis est sensibilis principii operandi: ut inhabitantibus manibus. Organa huius uirtutis sunt manus. In non habentibus uero: est aliquid loco manuum: ut os & pedes: sicut in apibus & araneis. Vocatiua uero uirtus est principii emissionis uocis. Nec est eadem uirtus ista & pulsatiua. Pulsatiua enim semper est de necessitate: & non secundum apprehensionem mouet & motum quodam secundum dilatationem & contractionem cordis inspirando & respirando. Vocatiua uero non semper est de necessitate: sed uoluntaria est & secundum apprehensionem. Et hec est uirtus indicatiua affectionum: secundum quod dicit philosophus: quod uoces note earum que sunt in anima passionum. Huius uirtutis organum est pulmo: & uitalis arteria. Unde sola animalia huiusmodi pulmonem uoces emittunt. Et hec de uiribus anime: cois nobis: brutis: & plantis: dicta sufficiant.

De uiribus uel potentiis anime rationalis. Cap. xxxiii.

Equi de uirtutibus anime rationalis & humanis. Que primo diuiduntur per apprehensiuas: & motiuas: siue per intellectum speculatiuum: & practicum. Sed quia cognitio uirium est ex cognitione organorum: obiectorum: & actuum. Ideo primo dicendum est de organo. Secundo de obiecto. Tertio de distinctione uirtutis intellectiue: ubi etiam tangetur de actibus. Vtrum uirtus intellectiua habeat organum aliquod determinatum in corpore. C. xxv.

Vereret ergo aliquis in principio de organo uirtutis intellectiue: siue in qua parte corporis sit & operetur. Si enim in nulla parte corporis operatur: non uidetur esse in corpore. Si uero operatur in aliqua parte corporis: erit habens aliquam partem in corpore: ut organum sibi determinatum. Sed contra: omnis uirtus operans per organum. Operatur secundum

proprietaem organi & possibilitatem tantum. ut uirtus uisua que operatur per organum: operatur iuxta proprietaem: & possibilitatem illius. Unde non iudicat de sapore: & sono. sed de colore: quia color pertinet ad naturam organi: uisus tantum non sapor uel sonus. Nullum autem organum habet possibilitatem & dispositionem ad incorporalia. Nulla ergo uirtus operans uel cognoscens per organum corporale: est cognitiua nisi corporalium. Si ergo uirtus intellectiua intelligit per organum corporale: intelligit tantum corporalia & non spiritualia. Item operatio uirtutis intellectiue: semper est per abstractionem a materia & a conditionibus materialibus: sed omnis operatio est secundum naturam uirtutis a qua egreditur. Igitur uirtus intellectiua est abstracta a materia: ergo non habet organum corporale & materiale in corpore assignatum. Item nulla uirtus incorporata. id est parti corporis determinata: siue operans per organum: est cognitiua sui: quia non potest reflecti se supra se: cum sit incorporata. Unde oculus non uidet se: nec imaginatio imaginat se. Cum ergo uirtus intellectiua sit cognitiua sui: intelligit eum se cum reflectitur supra se: ergo non est incorporata neque operans per organum. Item omne quod cognoscitur uel comprehenditur: est in cognoscente secundum naturam cognoscentis: & non secundum naturam rei cognite: ut patet in omnibus & generaliter. Omne quod recipitur est in recipiente secundum naturam recipientis: & non secundum naturam recepti. Cum ergo corporalia & materialia sint intellectui secundum modum imabilem: erit intellectus immaterialis: ergo simplex. Item Aristoteles dicit. iii. li. de anima. Intellectus & intelligentia ab extrinseco: & ipse solus est diuinus quoniam operatio eius non habet coactionem cum operatione corporali aliquo modo. Item in. iii. li. de anima. Sensus non potest sentire ex ualde sensibiliter. ut sensus auditus ex magnitudine soni neque ex fortissimis coloribus & odoribus uidere: neque odorare. Sed intellectus cum intelligat ualde intelligibile: non minus intelligit infima: sed etiam magis. Sensitiuum quoque non sine corpore est hic aut separatus: ergo intellectus immaterialis & simplex est. Quod concedendum est. Dicendum est ergo quod uirtus intellectiua non est in corpore: ita quod determinet sibi partem corporis: quia nullius partis corporis est actus: siue perfectio: sicut uirtus uisua oculi: & auditua auris &c. sed est in toto corpore tota: hec est premissa sicut patet ex predictis.

De obiecto uirtutis intellectiue uel rationalis. Cap. xxvi.

Equi de obiecto uirtutis intellectiue. Et cum ipsa sit immaterialis: obiectum eius erit immaterialis: hoc est intelligibile forma abstracta a materia & conditionibus materie. Spes uero siue

forme abstracte. Quædam sunt abstracte p naturam propriam ut omnia spūalia. Quæda uero p actionem ipsius uirtutis itellectiue: hoc ē per cōsiderationē: nō realiter: ut ip̄s siue silitudines: quibus cognoscunt corpalia. Forme aut abstracte a materia & cōditionibus oibus materie p naturā dñr. Vt forma qua cognoscit̄ deus: & angelus: & ipsa aia: & ea que sunt i ipsa ut i subiecto: ut potentie: scia: uirtutes. Forma uero qua cognoscit̄ deus: ē silitudo uel imago prime ueritatis ip̄pressa aie a creatore. Propter quod dicit loānes Damascenus oibus cognitio essendi deb: ab ipsa natura inserta: imago enī p̄me ueritatis ip̄pressa aie: ducit in cognitio nē eius cuius ē imago. Forma aut qua cognoscit̄ ipsa aia uel angelus: est ipsa aia rōnalis: que cū utitur se: ut silitudine referendo ad id ad cuius imitationē facta ē supra se. sic iterū cognoscit̄ deū per modū acquisitionis: aut utitur se ut silitudine referēdo ad alterū ad cuius imitationē facta nō ē: sed quod cū imitatione ipsius ē: & sic cognoscit̄ angelū iuxta se. Et hoc ē quod dicit Aug. Quod aia cognoscit̄ deū supra se: se i se: angelū iuxta se. Ad cognoscenda uero ea q̄ sunt i ea: sicut sunt potentie eius: & uirtutes. & scie: ut i ipsius ut silitudinibus ad ipsa cognoscēda. Vnde res q̄ cognoscit̄: & forma que cognoscit̄: differūt solum secundū rōnem & nō secundū rē. Forme uero q̄ sunt p considerationē abstracte: sūt forme quibus cognoscunt corpalia: & ea que i corpibus fundātur.

Cū enim natura itellectus superior sit rebus corpaliibus: præter habet super formas corpales miro mō cōprehēdēdi eas. Abstrahit enī eas: p̄mo a sensibus. Postea ab imaginatione: & cōditionibus oibus materialibus. sibi figura: situ: & huiusmōi: & sic expoliatis oibus cōditionibus materie: & singularis subsistētie: accipit eas abstractas & uel es: cōes: & in materialibus. ut genera: spēs: dñas: ppria & accētia. Abstractio aut ista nō fit actu sed cōsideratione. Ordinem aut abstractiōis forme corpalis: secundū Auicē. ē uidere hoc mō. Sēsus exterior ut uisus nō suscipit formā que i materia: sed eius silitudinem: uel ei silēm: nō cōprehēdit eā nisi materia p̄ntē. uel forma existēte in materia. Sensus uero interior: uel imaginatio abstrahit formā maiorē abstractiōis: quia apprehendit etiam absente materia. Sed tamen imaginatio non diuidit ipsam formam ab accidentibus materie: ut figura: situ: & huiusmodi. sub quibus comprehendit eam. Extimatio autem transcendit illū ordinem abstractiōis. Formas enim que sunt intentiones seu sibi libium: non secundum se: similitudinem habentes cum formis materialibus: ut bōitas: malitia: cōueniēs: & icōueniēs cōprehēdit

Sed tamē extimatio nō apprehendit has formas expoliatas ab oibus accidentibus materie: eo q̄ p̄ticulariter apprehendit eas: & secundū naturā ppriam: & p cōpationē ad formas sensibiles imaginatas: ut patet ex p̄dictis. Virtus uero itellectiua apprehēdit formā corporalē. & denudat a materia & ab oibus circūstātiis materie & ab ipsa singularitate: & sic apprehendit ipsa nudā: & simplicē: & uel em: Verbi gratia: sicut apprehendit hō q̄ p̄dicat de plūibus ut una cōis natura: & sequestrat eā itellectus ab oī qualitate: situ: ubi & singularitate. Nisi. n. sic cōsideratioē denudaret: nō posset itelligi ut cōmunis: q̄ diceret de oibus. Hoc ergo ē dñia in ordine abstractiōis corpalis. Primo i sensu. Secundo in imaginatiōe. Tertio in extimatiōe. Quarto i itellectu. Nota tamē secundū Auicē. Quod formis materialibus. ppter materiā accidit dīspōnes multe: quas non hēt ex sua essentia. Ex hoc q̄ sunt forme. s. p̄ticularitas: q̄litas: q̄ntitas: situs: & huiusmōi. Verbi grā: forma hūana subsistētia ē: & natura i qua cōueniūt oīa singularia sp̄ci hoīs equalr: cuius ē una diffinitio. Et qa accidit ei eē in singulari i hoc & i illo. Ideo multiplicata est: hoc autem non inest ei ex natura sui. Si enim ex natura humana esset ut deberet multiplicari: tunc non predicaretur homo nisi de aliquo uno numero. Si enim humanitas istius esset: ex hoc q̄ est hūanitas: non esset alicuius alterius. Reliquit̄ ergo. q̄ accidit hūanitati ex materia. iste modus multiplicationis & diuisiōis q̄ ē in singularibus. Accidit ei etiā aliud preter hoc: qa cū fuerit i materia: ac q̄n̄ aliq̄s modus. Qualitatis: quantitatis: situs: & ubi: q̄ oīa abstracta sunt a natura ipsius. Si. n. hūanitas ex hoc q̄ hūanitas: detmīaret sibi accētia huiusmōi: tūc oportet unūquēq̄ hoīem cōuenire cū alio i huiusmōi accētiibus: cū cōueniāt i hūanitate inq̄tū huiusmōi: essent igit̄ eiusdē q̄litas: & q̄ntitas: & c. Relinq̄t ergo q̄ forma hūana non hēt ex sua essentia huiusmōi accidētia: sed ista ei accidit ppter ipsius cōpōitionē ad materiā. Cum igitur sic line sitis apprehendit uerissima ē ipsius forme apprehensio. Nota et̄ q̄ dñia apprehēsiōis est ex dñia abstractiōis q̄ est i ipsius formis. Quæda. n. forme sūt simpliciter abstracte a materia & ab oibus cōditionibus ipsius materie: ut forme spūales q̄ appellant̄ a philosophis metaphisice. Quæda uero sunt abstracte a materia: sed nō a cōditionibus materie: & iō secundū aliqd abstracte sūt: sicut forme mathematice: ut magnitudo: nūerus: linea. n. uel figura inq̄tū huiusmōi: nō detmīnat sibi materiā aureā uel lignēā: tamē detmīnat̄ sitū & positionē: & iō nō sūt abstracte a cōditionibus materie secundū se. Si r̄ nūerus nō detmīnat sibi materiā. ut

duo uel tres, sed tñ determinat sibi multiplicatione: seu diuisione que conditiones sunt materie: sicut oñsum est. Queda uero forme sunt in abstracte secundum se: sicut forme physice siue naturales sicut ignis: terra: os: caro: &c. sed abstractiue considerat: p modum & ordinem qui dictus e: a materia & a conditionibus materie. Prime forme solū cōprehēdunt uisionē intellectuāli. Illa enī uisio sicut dicit Ag. cōprehendit res que nō hnt imagines nisi seipsas. Secundū de uero forme cōprehēdunt uisionē imaginaria q̄ est sensus cois: siue iterioris potētie: & p abstractiōem a cōditionibus materie positionis & situs: & huiusmodi apphēdunt uisionē intellectuāli q̄ est uirtutis intellectuē. Tertiē uero forme cōprehēdunt uisionē corporali: que ē sensus particularis siue exterioris. & p abstractiōem a materia apphēdunt uisionē imaginaria. Deinde p abstractiōem a materia ampliorē ab oibus cōditionibus materie: apphēdunt uisionē intellectuāli.

De distinctione uirtutis intellectuē apphēsiue. C. xxvii. Onsequēter dicendū ē de distinctione uirtutis intellectuē apphēsiue. Sciendū ergo q̄ ē intell's passiuus: & corruptibilis q̄ dī ab Ag. materialis. Et est intell's incorruptibilis. & separabilis. De quibus hoc ordine dicemus. Primo de intellectu passiuo: & actibus eius. Secūdo de intellectu separabili: & actibus eius. Intellectus ergo passiuus ē uis inferior partis intellectuē cōiuncta sensibili: que recipit spēs intelligibiles in fantasmatibus. Oportuit autē hāc uim esse. ut intell's q̄ ē separabilis: spēs abstractas a fantasmatibus intelligeret. Et hec uis est cōtinuus actus uirtutis intellectuē cū actibus uirtutis sensibilibus: hec enī a fantasmatibus assert material' spēs intelligibiles abstractas: hoc autē uirtus nūq̄ est aīe rōnalis. nisi dū cōiungit ad corpus: & nominat' sicut dicit alio noīe rōnalitas: aqua dicta ē media celula cerebri logistica siue rōnalis. Dicta est autē rōnalitas siue rō. quia potēs est accipere uniuersalia a particularibus: quibus non uniuersale per modū usis.

De uirtute intellectuā separabili. Capitulū. xxviii. Intellectus separabilis assignant dīe secundum duos modos. Vnus modus ē secundū dīam nature secundū q̄ distinguit uirtutis intellectuā p intell'm possibile uel agētem. Alius modus ē secundum dīam ordinis: & secundū hoc sunt due dīe uirtutis intellectuē. scilicet superior: & inferior: siue rō superior & inferior. Quātū ad diuisionem primā. Nota q̄ duplex ē natura intell's: una ē q̄ materialis: alia format'. Vna ē possibil' ut tabula nuda ab oī pictura. scilicet susceptibil' oīum picturarū: nullā hns actu: sed possibil' ad oēs & hec ē intell's. Alia uero agēs: ut lumē. Est. n. itelli

gibile lumē p̄me ueritatis nob' p naturā ipsū sēp agēs: sicut lux sēp p irradians. de quo psal'. Signatū ē sup nos lumē uultus tui dñe. Et se habet ad spēs intelligibiles manifestādas: sicut lux ad colores: sicut dicit philosophi. De intellectu possibili. Ca. xxviii.

E intellectu aut possibili certū ē ipm eē. Nā nisi possibile tas eēt ad inceptiōem intellectuāli spēs: impossibile eēset intell'm eē nō intell'entē actū. Nūc ergo pscrutandū ē distinctiones ipsius. Cōstat possibilitatē ad intelligendū esse in pueris: & i adultis adiscētibus. Et i adultis edocētibus: non tñ actu cōsideratibus. Et in actu cōsiderantibus: sed aliter & alr. Si cut potētia scribendi ē in puero: & in adulto a dicēte scribere: & i scriptore pfecto in arte: nō tñ actu scribēte: & in actu scribēte. In primo enī est potētia naturalis. In secūdo potētia disposita. In tertio potētia pfecta i habitu. In q̄rto potētia in hitu & i usu. Secūdo hunc modū est dīa intell's possibilis quadruplex secundū formā: sed ē subiectū oīum formarū. Secūda ē intell's dispositus uel hns dispositionē: qui ē cū in alijs hēt in intellectu pncipia: hoc est pponēs: quas cōtingit credere: que nō aliudē sed p se sūt note. Sicut oē totū est maius sua pte. Et si ab equalibus cōtia demas: que remanēt sunt cōtia. Tertia ē intell's pfectus: cū ia habet intellectus conclusionē eorū que sequunt ad pncipia: sed nō est cōuersus actu ad illa p cōsideratiōem. Quarta ē intell's in actu cū iam cōsiderat actu. Primus dī intellectus materialis. Secūds dī intellectus in hitu. Tertius dī intell's adeptus. Quartus dī intell's acomodatus. Hi enim sunt ordines intellectus speculatiui possibilis. De intellectu agente. Capitulum. xxx.

E intellectu agente qm sit sic pbat Auicē. aīa hūana ē intell's p̄s in potētia. Postea ē intell's i effectu. Oē autē qd' exit de potētia i effectu: nō exit nisi p cām: que deducit illud de potētia i effcū. Sed cā dans formā intelligibile: nō ē nisi intelligētia i effectu: ergo necessario ē intell's agens. Vtrū autē intell's agēs, sit p̄patus a suba aīe: uel sit aīe dīa. Et si p̄patus ē: an sit intelligētia creata q̄ ē agēs. an icreata q̄ ē deus: uide dū ē. Quod ergo sit intelligētia icreata q̄ ē deus. Sic pbat Aug. i li. soliloquorū dicit. sicut i isto sole materiali tria aiaduerntus q̄ ē: q̄ fulget: q̄ illuāt: sic i sermissi mo deo tria intelligere debemus: q̄ ē: q̄ intel' lit: & q̄ cetera intell'ere facit. Sic ergo deus est intell's intell'ere faciens: ergo intell's agēs. Itē loānis p̄mo. Erat lux uera: q̄ illuāt oēm hoīem &c. Illuatio at hec nō est

ad cognoscēda sensibilia: sed intelligibilia. Erit igitur dei filius lux ad manifestāda intelligibilia: ergo est intellectus agens. Quod autem intellectus agens sit intelligentia creata: quod est angelus: probatur: quia sicut dicit beatus Dionysius. Manifestatores sunt angeli ceteris: & etiam ad ipsos pertinet oculos reuelationes. ut patet ex apostolo Apoc. primo: & Danieli. viii. Sed constat est quod huiusmodi manifestatio: quod est per angelos non fit uirtuti seu sensui: sed ergo uirtuti intellectus: sed non nisi per irradiationem. Unde dicunt angeli lucis i quoque spiritum aliquando sathanas se trās figurat: ergo intelligentia angelica est intellectus agens. Ite lux intelligētie prime est inaccessibilis: prime thym. vi. Deus habet lucē inaccessibilem: ergo ea non erit intelligere. Oportet ergo quod sint proportionabilia. Videns & lux que debet uideri: non erit ergo intellectus diuina intellectus agens respectu anime. Sed cum proportio sit lucis intelligētie angelice: ad usum intellectus humani: & i proportione lucis est uidere: ergo erit intelligentia angelica intellectus agens respectu humani intellectus possibilis. Quod autem intellectus agens non sit separatus a substantia anime. imo sit quedā forma uirtutis partem intellectus: probatur per psalmum. Signatus est super nos lumen. &c. Igitur in summa parte anime: super nos est signatio luminis similitudinis diuine. Habemus ergo lumen in pressu a creatore ad cognoscēda intelligibilia: & hoc est quod dicimus intellectum agentem. Ite cum sit aliquis oculus corporalis uidens per lucē in se existente: sicut oculus chati: & oculus noctue uidens in tenebris: non indiget luce exteriori multo fortius oculus intellectualis uidebit per lucē existentē in se. Lux ergo qua intelligimus non erit separata a substantia anime. Respondeo sine prouiditio. Quedā sunt sicut dicit Augustinus supra intellectum humanum. Quedā iuxta. Quedā intra: quedam infra. Dicit enim quod cognoscit animam deum supra se. Angelos: iuxta se: se in se. quod uidet celi ambitu cōtinet infra se. Dicendum ergo quod ad intelligendum ea que sunt supra se. sicut sunt ea que de diuina essentia & trinitate personarum intelliguntur diuino modo. Indiget anima irradiatione ab ipsa luce prime ueritatis & essentie super supremam uim ipsius: que dicitur mens uel intelligentia: de qua dicit Augustinus quod nulla interposita natura format: ab ipsa prima ueritate. Respectu igitur ueritatis summe & respectu eorum intelligibilium que omnia excedunt intellectum humanum dicitur agens deus. Et huiusmodi illuminatio est gratie infuso ad contemplanda diuina. Ad cognoscēda uero ea que sunt iuxta se. ut sunt angelice essentie: uirtutes: & ordines: & operationes: indiget anima reuelatione angelica: siue instructione. & i hac operatione potest dici Angelus intellectus agens in quantum instruitur respectu intellectus humani: sed hoc non respicit supremam faciem intellectus humani: que est eterni & icreati: sed uirtutem inferiorem secundum quod Augustinus distinguit

inter intelligentiam intellectum: & rationem. Intelligentia est spiritus increata Intellectus: spiritualis creature. Ratio naturalium corporum. Ad cognoscēda uero ea que sunt infra animam. ut est ipsa anima: & potentie ipsius habitus: scie: & uirtutes non indiget anima lumine extrinseco. sed lumine inato. Cognoscit enim se esse: se posse rationari: se sentire: sicut aliquid: iusta uel in iusta esse: per conuersionem ad se. Et ideo dicit Augustinus quod cognoscit se in se. Ad cognoscēda uero ea que sunt infra se non indiget anima lumine intelligentie que sit extra se. Cum enim intellectus humanus superior sit rebus corporalibus: & etiam incorporeis que sunt in subiecto utpote potentie: habitus: dispositiones: & affectiones: ideo ad hoc apprehendēda: non est necessaria illuminatio subiecte separe: sed hoc sicut lumen iterius. s. intellectus agens. Cuius anime summe de qua fit hic sermo. Nota ergo secundum Auzēnam: quod intellectus agens operatio est. illuminare: siue lumen intelligentie diffundere super formas sensibiles existentes in imaginatione: siue extinctione. Et illuminatio abstracta: here ab omnibus circumstantiis materialibus. Et abstractas copulare siue ordinare in intellectu possibili. Quod admodum per operationem lucis specus coloris abstracti quodammodo: & pupille copulat. Intellectus uero possibilis operatio est. primo conuertere se per considerationem ad formas que sunt in imaginatione: que cum illuminantur luce intelligentie in intellectu agentis: & abstrahuntur denudate ab omnibus circumstantiis materie. & imprimuntur in intellectu possibili: sicut supra dictum est educit in actum & format intellectus possibilis. & tunc dicitur intellectus formatus. Et tunc operatio intellectus possibilis subsequitur. prima circa quoditas. Secunda circa complexionem primas que sunt principia. Tertia circa conclusionem. Verbi gratia primo cognoscit quod est totum. Secundo per oppositionem uel complexionem que est principium per se notum. ut omnino totum est maius sua parte. Tertio conclusionem que consequitur. s. quod totum continetur est maius sua parte. & sic in ceteris. Per uiam igitur inductionis colligitur quod ipsa forma uel abstracta a singularibus qua format intellectus possibilis. Per uiam uero similiter per operationem intellectus possibilis: iam formati. ut sit duplex modus operationis intellectus possibilis. Vnus est quasi inductiuus. cum conuersio ipsius est per considerationem ad formas sensibiles: qua informat. Alius est quasi filogisticus: cum conuersio ipsius est supra speciem intelligibiles acceptas ad inferendum conclusionem. Et in hoc differt a sensu. Sensus enim uisus recipit per actionem lucis quibus non conuertatur: atque non iudicat sine conuersione. Intellectus uero possibilis: nec recipit formam intelligibilem: nec iudicat sine conuersione. Et hi sunt gradus operationis intellectus possibilis quantum ad

illa que sūt ministerio sensus. Est aut̄ alius mod̄s opationis respectu formarū que nō indigēt abstractione: sicut uirtutes: sc̄ie: & alia que sunt ī aīa ut ī subiecto. Sp̄s enī istarū nō abstrahunt a sū talmatibus reze sensibiliū: quia p̄ticularia hoc: uniuersaliū nō sūt sensibilia. Sed cū sunt ī aīa ubi possunt esse secūdm̄ rē: non indigent sp̄ibus q̄bus cognoscant: que nō sunt ipse res. Ad cognoscēda igit̄ hec: nō requir̄ nisi cōuersio intellectus possibilis cū illūa tiōe itell̄s agētis. De diuisiōe potētiaz aīe secūdm̄ ordinē. C. xxxi.

Onsequē est dicere de dīa itellectiue uirtutis apphēsiue: secūdm̄ rōnem ordinis. Sciendū igit̄ q̄ itellectiua uirtus subdiuidit̄ p̄ sup̄iorē: & inferiorē partē. Superior uero itellectiua dī ab Augu. cū cōuertit̄ hec uis sup̄ma iter apphēnsiuas: ad cognoscendū ueritatē increatā secūdm̄ imaginem: uel sp̄m̄ trinitatis sibi a creatore imp̄ssam. Et imago trinitatis secūdm̄ Auicē. determinat̄ secūdm̄ tria. Memoria: itelligētia: & uoluntatē. Et memoria dī ipsa uis inq̄t̄ ē cōseruatiua sūtilit̄ dinis prime ueritatis: p̄ imp̄ssam sūtilit̄ dinē ueritatis a creatore. In itelligētia uero ē inq̄tum ē cōtemplatiua p̄me ueritatis: p̄ imp̄ssam sūtilit̄ dinē ueritatis a creatore. Volūtas uero secūdm̄ q̄ hic accipit̄ est inq̄tum ē amatiua p̄me ueritatis: per īfixū appetitū eius a creatore. uel aīr. Memoria ut hic dīr̄ ē ipsa uis itell̄s sup̄ioris: qua rōnalis creatura pōt̄ recogitare suū principū efficiē: p̄ hoc q̄ non semp̄ fuit. Vnde certa ē q̄ ab illo fuit. Itelligētia uero ē imp̄ssa uis intellectus sup̄ioris: p̄ quā pōt̄ cōtemplari p̄ntem p̄mā ueritatē. ut p̄ntem lucē sibi & cōtēplationis cām. Volūtas enī est uis itellectus sup̄ioris: qua dirigit̄ uel inclināt ad ipsam primā ueritatē ut ad finē. Nota. ergo q̄ secūdm̄ hāc uim: sunt nobis imp̄ssa iudicia ueritatis circa principia sciarū. ut de quolibet dī negatio uel affirmatio: & de nullo abo sit. Et oē torum ē maius sua pte: & huiusmodi: que dīr̄ eē manifesta nature cuiuslibet adicētis: p̄ lumē sūtilit̄ dinis p̄me ueritatis: secūdm̄ illā partē nobis īpressā. de quo ī psalmo. iiii. dī. Signatū est sup̄ nos lumen &c. Nota etiā q̄ hec uis est eadē secūdm̄ substantiā cū intellectu agēte. Sed secūdm̄ q̄ cōsiderat̄ hec uis ut natura quedā. sic dī intellectus agēs. Secūdm̄ uero q̄ ē apphēnsiua: dī itelligētia siue mēs. Inferior aut̄ uis itell̄s: si cōsiderat̄ ut natura quādā: dī itell̄s possibilis. Et actus ipsius sūr q̄ dicti sūt supra. Si uero cōsiderat̄ ut uirtus apphēnsiua sic dī itell̄s spectatiuus: uel rō. De actu uirtutis itell̄s uel. C. xxxii.

Nota ergo q̄ actus p̄ncipal̄ huius uirtutis. s̄ itell̄s uel apphēsiue ē itelligere & hoc p̄ se: p̄ter hūc sūt actus amicitia

res inquātū. s̄ hec uis ordinat̄ ad sensibile. Et secūdm̄ hoc multi plicant̄ rōne q̄druplicis uis. In iuentiua: siue iuestigatiua: indicatiua: memoratiua: & itēptatiua: inuētiua aut̄ īdicatiua nō dīsi gunt̄ nisi q̄tū ad inuētiōē: & iudiciū: secūdm̄ q̄ distinguit̄ duplex uia. s̄ itelligēdi: que ē in inq̄tione ueritatis p̄ se. Et uia iudicii dīscussioe ueritatis accepte ab alio. una ē exp̄di. Altera adicēdi: Et exp̄ri est p̄ se dīscere ab alio: uel uia inuētiōis secūdm̄ modū cōpositiōis: uia iudicii secūdm̄ modū rēfōnis. Siue uia inuētiōis ē cū a cognitiōe effectus: puenit̄ ad cognitiōem caule. Via uero iudicii ē cū p̄ cognitiōē caule: cognoscit̄ effectus. Memoratiua aut̄ itēptatiua dīsi gunt̄: quia memoratiua ē retētiua sp̄i cognite. Itēptatiua uero datiua cognitiōis: uel aīr possunt distingui. Nā iuestigatiua & memoratiua sunt hōis respectu sui. Sed iuestigatiua: uel inuētiua in ingrendo icognita: & memoratiua retinēdo cognita. Vnde iuentiue dēseruit: cogitare: & itelligere: memoratiua ē post itelligere. Itē indicatiua: & itēptatiua sunt respectu alterius. Sed indicatiua in suscipiēdo ab alio cognitionem. itēptatiua uero ī trāsfundendo in aliū. Vnde una. s̄ indicatiua dēseruit ueritati itelligēde. Reliqua uero. s̄ itēptatiua post itelligere. Inuētiue uero siue iuestigatiue actus sunt: ingeniare: exp̄ri apphēdere. concipere ratiocinari: ingenū autē est extensio ītellectus ad incognitorū cognitiōē. Experiētia uero ē certitudo rerū facta per sensum. Apphēnsio autē est acceptio simplex itellectus: ut hōis uel aīalis. Cōceptio uero est acceptio cōplexa itellectus: ut qm̄ homo est animal hō est r̄sibilis. Ratiocinatio uero arguitiua itellectus ut hō est aīal. homo ē sensibilis: & patet numerus. Nam inuestigatio aut se extendit ad cognoscendū incognita: & tūc est ingenū: aut ī uia cognoscēdi per sensum: & sic est experientia. aut uia cognoscēdi per rationem: que triplex ē. Est enim uia in cognitionem simplicium: ut dictionum: imo eorum que significantur per dictionē. & hec est apphēnsio. Et ē uia in cognitionem cōplexorum: ut enunciationū uel propositionū: & hec est conceptio. Et est uia in cognitionē conclusionis: & hec ratiocinatio. Indicatiue uero actus sunt etiam qui dicti sunt. Sed secūdm̄ aliam uiam. Nam ad itellectum puenit̄: aut per se: ut in inq̄tione: aut per alium: ut in iudicio siue disciplina. Tamēn indicatiue inq̄tantum iungitur sensibili: post uiam assignari actus scilicet: discernere prout coniungitur imaginatiue: dubitare: et oppinar: inquantum coniungitur cogitatiue: et scire.

Sed dubitatio est acceptio utriusque partis cum formidine falsitatis. Opinatio est acceptio unius partis cum formidine alterius. Scire uero est completus actus intelligentie. Et hic est ordo primo est discernere res hoc est diiudicare. Deinde iudicio deficite est dubitatio. Proficite uero iudicio fit fides sine opinio. pueniente uero iudicio ad intellectum ueritatis fit scia. Et est dubitatio uacillatio iter uerum et falsum. Opinio credulitas uerifica uero certa comprehensio ueritatis. Memoria uero rationalis triplex est actus. Primus est spes intelligibiles retinere. Secundus est repitare. Tertius obmissas uel obliatas spes reparare. hoc est reminisci i quo hndat a sensibili. Nota quod memoria triplex est. Est enim memoria uis cōseruatiua sp̄i sensibilis. Est & memoria sp̄i intelligibilis. Et est etiā memoria uis cōseruatiua diuine similitudinis idita a creatore: de qua dicitur: supra de imagine. Interpretatiue uero quod est uis iudicative intelligēti: duplex est actus. I. Ex cogitatio: & significatio. Et est ex cogitatio cōfigurationis: II. Istoratio cogitatiois: ad exprimendū exterius. Significatio uero est cogitatiois formate per signa uel uerba demonstratio. Et qua signa in ope cōsulta sunt: & equo ad intellectū ad comodandū alteri. Ideo acomodata sūt uerba ad manifestationē intellectus: ut signa discretata & ppria. Et ideo ad significandū intellectū facta est locutio. Est aut locutio uerbi interioris mēte cōcepti. i. cogitatiois per uerba exterioris demonstratio. Hec aut uirtus nō est eadē quod uocatiua. i. cū emissiua uocis. Vocatiua enim est sensibilis & irrationabilū. Locutiua uero rōnabilū. Vnde nec pice nec dormiētes dñr loqui. Lequi enim uel dicere: cū intētiōe pferre. Quia ergo pica uel dormiens & si pferunt uocē significatiuā: nihil in intēdūt nō loquunt. Soli uis ergo pferentis cū intētiōe est loqui: & uirtus locutiua: sed tale est rōnale aial. i. hō. Locutiua autem ad intētiōem est intellectiue. Quāto uero ad pbationem: sensitue. Hec enim duo sunt in eo quod est loqui. scilicet intētiōe pferre. De motiua intellectiua. C. xxxiii.

Onsequēter dicendū est de uirtute intellectiua: motiua. Sicut enim habemus uim intellectiua ordinatā ad uerū. Sic habemus uim intellectiua ordinatā ad bonū. Nota quod uis motiua in bonū. ut natura. Et est uis motiua per apprehensionem. Motiua enim in bonū ut natura simpliciter est triplex. Est enim motiua in bonum supremū: quod dicitur siuderesis. Est motiua in bonum infimū: quod dicitur sensualitas. Et est motiua in bonum medium: quod dicitur uoluntas naturalis. Est enim bonū superius. scilicet bonum rationale quod dicitur honestum. Et bonum simplex: quod sua uis non trahit: & sua dignitate nos allicit. Et est bonum

inferius. scilicet bonū corpale: bonū delectabile carnis: quod est bonum appensiuue secundum quid. Et est bonū mediū quod est bonū naturale quoadmodū est uiuere. Intelligere: & sentire: & quecūq; sūt substantia nature. Est igit affixus appetitus naturalis & iditus aie boni honesti: & uirtutū: & opationū uirtuosarū. Est enim infixus appetitus boni delectabilis carni. ut quod sūt circa cibos: & coitus delectationes. Est etiā infixus appetitus & amor naturalis boni. scilicet essendi: uiuēdi: sentiēdi. & intelligēdi. Est igit synderesis uis naturaliter motiua: & inclinās aiam rōnalem ad bonum honestū: & retrahēs ahihonesto. Sēsualitas uero est uis naturalis mouens & inclinās ad bonū conseruatiuū nature. Volūtas autem est uis naturaliter mouēs ad bonū substantiale nature. Sic igit distinguit motiua uis ut natura: nō per apprehensionem. Item motiua per apprehensionem distinguit. Quia est motiua determinata ad incommutabile bonum. Et est motiua determinata ad mutabile bonum. Et est motiua indeterminate se habens ad utrumq;. Motiua determinata ad incommutabile bonū: est supra pars rōnis uel intelligentie que est hñs similitudinē sume bonitatis a creatore impsam: secundū quā etiā determinat in aia imago trinitatis: secundū mentē: noticiam: & amorē. Mēs enim est uis cōseruatiua similitudinis sume bonitatis idite a creatore. Noticia uero est per specificationē illius. Amor uero per appetitū illius. Et sicut supra pars apprehensiuue intellectiue: est imago trinitatis: per similitudinem prime ueritatis inditā. sic supra pars intellectiue motiue: est imago trinitatis per similitudinem sume bonitatis inditā. Vnde ex hac ipressione bonitatis: nascuntur dictami na legis naturalis. ut quod tibi nō uis fieri: alius ne facias. Et iterū quecūq; uultis ut faciāt uobis hoies: & uos facite illis. Motiua uero determinata ad cōmutabile bonū: est motiua sensibilis quum est de se. Potest tñ cōsiderari duobus modis: in se uel in ordine ad rōnem: uel intellectū. Secundum quod in ordine se subiecta est ipsi rōni: secundum quod patet in cōcupisibili: & irascibili: & motiua in ebrog. Secundum quod in se: est determinata & ordinata ad bonū sensibile: quod est cōmutabile. Motiua autem ideterminate se hñs ad utrumq; bonum. sic cōmutabile: uel cōmutabile: est uis rōnis post supmā: uel liberū arbitriū: de qua ecclesia: hici. xv. Dereliquit eum in manu cōsiliū sui. Et infra ante hoem uita & mors: bonum & malū: quod ei placuerit: dabitur illi. Manus cōsiliū: est potestas arbitrii. Vita & bonum anime: est ex cōseruatiue libri arbitrii ad bonum incōmutabile quod est deus. Mors uero & malū anime est ex auersione a bono incōmutabili: & cōseruatiue ad bonum cōmutabile. Hec

autem uis a philosophis dicta est intellectus practicus: id est operatiuus eo quod principium sit operabilem. Et hec de anima: & potentis eius dicta sufficiant.

Deo gratias. Amen.

Explicit philosophia Alberti magni.

Egidius de regimine principum libro primo parte tertia de duodecim passionibus anime.

Uodecim sunt passiones anime: uidelicet: amor: odium: desiderium: abhominatio: delectatio: tristitia: spes: despatio: timor: audacia: irascibilitas: irascibilitas. Sed nota quod in aeternitate iterum importat passionem oppositam ire & interdum uirtutem mediā: inter nā & mansuetudinē passionem. Et hoc propter penuriam uocabulorum. Quarum sufficiētia siue numerus sic accipi potest: passiones proprie esse non habent nisi in appetitu sensitiuo. Appetitus enim intellectiuis quia non est in corpore siue non est uirtus affixa organo: ab huiusmodi passionibus est semotus. Appetitus itaque sensitiuus diuiditur in irascibilem & concupiscibilem. Prime sex pertinent ad concupiscibilem. Quarum numerus sic accipitur. Omnis motus anime pertinet ad concupiscibilem sumitur: uel respectu boni: uel respectu mali. Si respectu boni: hoc tripliciter. Bonum enim apprehensum primo placet. secundum tendimus in ipsum. Tertio eo adempto quietamur in eo. Quantum ad primum est amor. Quantum ad secundum est desiderium. Quantum ad tertium est gaudium uel delectatio. Si respectu mali hoc est tripliciter. malum enim apprehensum. Primum displicet in se. Secundo recusat huius. Tertio si habet contrarium. Quantum ad primum est quod dicitur. Quantum ad secundum abhominatio. Quantum ad tertium dolor siue tristitia. Alie sex differunt a predictis. Quia passiones concupiscibiles respectu boni: uel malum absolute sumptis: sed passiones irascibiles respectu boni uel malum ut arduum. Sumuntur ergo: uel respectu boni ardui: uel respectu mali. Si respectu boni hoc est dupliciter: uel quia in ipsum tendimus: sic est spes. Nihil enim aliud est spes quam tendere ad aliquod bonum arduum. Circa enim bona absolute sumpta: potest esse amor: uel desiderium: uel delectatio. Non tamen est spes circa aliqua bona: nisi habeant rationem ardui. Quare si tendimus in bonum arduum dicitur esse spes. Sed si a tali bono deficiamus est despatio. Spes igitur & de

spatio sumuntur respectu boni. Alie uero passiones irascibiles sumuntur respectu mali. Nam malum dupliciter potest considerari: uel ut futurum: uel ut presentis. Si consideratur ut futurum: hoc est dupliciter uel ut ipsam aggredimur: & sic est audacia: uel ab eo refugimus: & sic est timor.

Si uero malum sit presentis: hoc est etiam dupliciter. uel ex hoc consurgimus ad faciendum uindictam: & sic est ira: uel a tali uindicta refugimus: & sic est mansuetudo passio. Ordo predictarum passionum: dupliciter considerari potest: uel singulariter: uel per combinationem. Per combinationem amor: & odium sunt in primo loco: quia omnes alie passiones sumuntur originem: uel ex amore: uel ex odio. Quicquid enim passionum aliqua passio: passionum: sic: uel quia amat: uel quia odit. In secundo loco sunt desiderium: & abhominatio. Nam desiderium immedia est in initio amoris. Cum enim amamus aliquid: uel desideramus ipsum habere: si ipsum non habemus: uel conseruari in huiusmodi ipsum habemus. Abhominatio autem immedia in initio odii. quia statim cum odimus aliquid: abhominamur illud. In tertio autem loco spes & despatio: quia sumuntur respectu boni: precedit timor: & audacia: ira: & mansuetudinē. In quarto uero loco timor: & audacia. Nam cum aliquid prius sit futurum quam sit presentis: timor & audacia que sumuntur respectu mali futuri: precedunt iram & mansuetudinē: que sumuntur respectu mali presentis. Vltime passiones sunt delectatio & tristitia. quia sequuntur ad alias passiones. Nam quacumque alia passio quis passionem: aut delectatur: aut tristatur. Accepte singulariter sic ordiari debent. Quia amor prior est odio. Desiderium: abhominatio: spes: despatio: timor: audacia: ira: mansuetudine: delectatio: tristitia.

Quia semper passio sumpta respectu boni: secundum quod huiusmodi: prior est passione: sumpta respectu mali. Nam appetitus proprie & primo tendit in bonum. Si autem refugit malum: hoc est ex consequenti: in quantum fugere malum habet rationem boni. Amor ergo primus motus est & prima passio. Odium autem ex amore sumit originem. Nisi enim amarem aliquid nihil haberemus odio. Nam quia diligimus bonum & iustitiam: odimus & abhominamur fures & iniustos. Desiderium autem quod in initio amoris: precedit abhominatio: que in initio odii. Spes uero precedit despatio. Nam si primum uolumus est bonum: & quicquid cuius est uolumus est uolumus sub ratione boni: passio que magis nos coniungit bono secundum quod huiusmodi: precedit alias passiones. Et quia tendere in bonum est coniungi bono. Et coniungi bono prius est quam deficere ab ipso. Spes per quam tendimus in bonum: precedit despatio: per quam deficiamus ab ipso. Timor autem precedit audacia. Nam

fitur quia appetitus per se tendit in bonum. Ideo passio que tendit in bonum: est prior passione que deficit ab ipso: sic & refugere malum habet rationem boni. Ideo timor per quem refugimus malum: prior est audacia per quam aggredimur ipsum. Ira autem in genere passionum: est prior mansuetudine. Nam mansuetudo proprie non est passio: sed deficere a passione. Delectatio autem que est respectu boni: est prior tristitia que est respectu mali. Harum passionum quattuor sunt principales. scilicet spes: timor: gaudium & tristitia. Quod patet: si comparantur ad alias passiones: ad sua obiecta: & ad substantiam. scilicet potentias anime. Ex primo patet sic

Nam omnes anime passiones uidentur ordinari ad istas passiones enim que sunt respectu boni: uidentur ordinari: ad spem & gaudium. Et que sunt respectu mali: ad timorem & tristitiam. Quia passio sumpta respectu boni. Primo incipit ab amore: postea uadit in desiderium: & terminatur in spem. Dum bonum est futurum. Ultimo in gaudium: & delectationem. Dum bonum illud est presens & adeptum. Si respectu mali incipit ab odio: & procedit in fugam: uel in abominationem: & terminatur in timorem: si malum sit futurum. Ultimo terminatur in tristitiam uel dolorem: si malum illud sit presens. Ex secundo idem patet sic. Omnis passio sumitur respectu boni: uel respectu mali: que considerantur: ut in futuro: uel ut in presenti. Si ergo bonum sit futurum est spes. si presens gaudium: uel delectatio. Si autem malum sit futurum: timor. Si uero presens: dolor: uel tristitia. Ex tertio idem patet hoc modo. Concupiscibilis tendit in bonum secundum se. id est bonum ut bonum. Irascibilis uero in bonum ut arduum siue difficile. Cum ergo aliquid sit maxime bonum: cum iam est adeptum circa quod est delectatio uel gaudium. Et cum maxime sit malum: cum iam est presens: circa quod est dolor uel tristitia. Oportet delectationem: uel tristitiam: esse principales passiones respectu concupiscibilis. Spes autem & timor: sunt respectu irascibilis principales passiones. Nam cum irascibilis tendat in bonum ut arduum: tunc maxime reputatur arduum cum est futurum. Circa hoc autem est spes. Timetur autem malum futurum tanquam non facile euitabile. Preter has autem. xii. passiones philosophus secundo rethoricorum. vi. alias enumerare uidetur.

Videlicet: zelum gratiam: nemesim: que est indignatio de prosperitatibus malorum: misericordiam: inuidiam. & erubescencia siue uerecundiam que tamen omnes reducunt ad aliquas predictas.

Zelus enim reducitur ad amorem: quia nihil aliud est zelus nisi amor intensus. Ea autem que intensius diligimus uel sunt corporalia: uel spiritualia. Si sunt corporalia: quia talia cum habentur ab uno non habentur ab alio. ideo zelus respectu horum diffinitur consistit. Quod est amor intensus non patiens consortium in amato. Unde ioculuit: quod aliqui dicit esse zelotipi. De persona aliquid si nolumus in ea aliquid habere consortium. Intensus ergo amor corporali: uidetur esse amor priuatus & reprehensibilis: non patiens consortium in amato. Sed respectu honorum intellectualium & respectu uirtutum: si sit amor intensus laudabilis & quasi cois. Nam nunquam quis uirtuosus diligit: nec proprie uirtutes diligeret: si nollet in eis habere consortium. Huiusmodi ergo zelus respectu honorabilium diffinitur a philosopho. ii. rethorice. Quod est tristitia de huiusmodi bonis: non quia insunt aliter: sed quia non insunt sibi. Zelus ergo reducitur ad amorem. Sic etiam gratia ex amore efficitur aliquis graciosus alteri. Gratia enim ut de ea tractat philosophus: & ut est passio: nihil aliud est quam quidam motus animi: per quem inclinatur quis ad beneficia conferenda. Verecundia reducitur ad timorem. dupliciter enim timere potest. Corruptiones. Et in honorationes. Qui expauescit mala corruptiua dicitur timidus. Sed qui expauescit turpia & inhonorantia dicitur uerecundus. Nihil est aliud uerecundia quam timor inhonorationis: uel timor inglorificationis. Verecundia etiam erubescencia nominari consuevit: quia uerecundantes communiter erubescunt: sicut timetes palefuit. Nam ex eo quod aliquis credit se amittere uitam quod est bonum interius timet. Timendo autem sanguis recurrit ad interiora membra: & remanet palida exteriora. Sed ex eo quod aliquis credit se amittere gloriam & honorem sunt bona exteriora: uerecundatur: & sanguis recurrit ad exteriora & facies rubet. Timor ergo corruptiui & amittendi bona interiora: quia non habet spiritale nomen: retinet sibi nomen coe. & dicitur timor. sed timor amittendi honorem habet spiritale nomen: & dicitur uerecundia uel erubescencia: dicitur ergo ad timorem. Inuidia autem & misericordia & nemesim siue indignatio: reducitur ad tristitiam quasi eius species. Nam aliquis potest tritari uel de malo alterius uel de bono. Si tristatur de malo & maxime: si credit ipsum indignum pati illud: sic est misericordia. Nam ut secundo rethoricorum. dicitur. Misericordia nihil aliud est quam tristitia quedam. scilicet apparenti malo corruptiui: uel contritatio respectu eius qui indignus est fortiri malum illud. Si uero sit tristitia non de malo alterius: sed de bono: hoc potest esse dupliciter: uel de bono secundum se. & sic est inuidia: que: ut dicitur secundo

rethorice: nihil aliud est quam tristitia quedam super apparete actione aliquorum bonorum circa filios non ut aliquid: sed propter illos. Inuidia enim est dolere de apparete bono alicuius: non quia ipse non habet illud bonum: sed quia alter cui inuidet pollet illo bono. Et potissime est inuidia circa filios. Vnde figuli inuidet figulis: & fabri: fabricis: & sic de aliis. Si uero sit tristitia de bono alterius non quocumque modo: sed ut idigne habet ab eo: sicut est nemesis uel indignatio. Nam secundum philosophum. ii. retho. Nemesis uel indignatio est tristitia de eo quod idigne uidet bene. pari. Quia autem secundum diuersitatem passionum diuersificancur actiones et mores diligenter attendende sunt.

Finit egidius de passionibus. De intellectiua.

Eccoligo ergo quod dictum est de ratione siue intellectu. quia summum quod est in ea in mouendo de synderesis: & usque ut dictum est in cognoscendo intellectus agens stat in usque. Sed non tantum est: quia agens de secundum quod est abstractus ab imaginatione spiritus: & componens easdem in intellectu possibili. Synderesis autem ut dictum est motiua. Damascenus autem uocat eam uoluntatem naturalem. sed differunt prout sic: & sic uocat: quia synderesis solum respicit bona rationalia. Naturalis autem uoluntas sicut ipse Damascenus. uel respicit naturalia rationalia: & uitalia post illam & supra illam partem: rationis que de uir est intellectiua qua inuenit diuina siue eterna eo modo quo potest differunt a synderesis: quoniam synderesis nihil deliberat: ista autem bene deliberat. Item synderesis sicut est affectiua coeteri bonum: ista est delectatiua mali:

Vnde semper murmurat de malo. Intellectiua autem ista non respicit malum: quia solum obiectum eius est eternum ubi nihil est mali. Et si dicitur quod secundum hoc debet ordinari. Dicendum quod non quia ista deliberat & scit quod unum appetit & semper stat in eo: post illud est illa pars rationis que de uir: quod etiam extendit quidam tantum quod comprehendit ipsam de qua iam diximus trinitatem: & maxime quantum est imago trinitatis create: de qua breuiter dictum fuit: quia hoc exigit breuitas tractatus. Post illud est mulier que constituta est sensualitati: & sepe alitur ab ea habet enim illecebram: iuxta quod semper uidet pomum sibi porrigi. uult autem Augustinus quod iste due partes differant solum secundum officium: & non sit nisi una potentia. In ista potentia siue in istis duabus partibus: est proprie uoluntas in qua est consensus. Sed duplex est consensus. Vnus in uerum ratione ueri: & sic est cognitio. & sic est opus rationis. scilicet perfectio: uerum secundum eius quod est potentia cognituiua. uel sic: uerum enim secundum quod uerum est perfectio siue bonum intellectus: cui consentit uoluntas: uel potius assentit: quia bonum est obiectum perfectiui intellectus. Potentie. maxime cognituiue proprie est perfectio: siue obiectum cum ei adiungitur. Ipsius

autem a se perfectio siue cognitio est scia per uiam speculatiuam. & tunc tantum potest cognituiua est de intellectu: sed differunt eo modo quo dictum est. Est etiam consensus in bonum sub ratione ueri: & dico sub ratione ueri: quia est bonum iudicat uel malum: & sistit ibi: nec amplius procedit. Si autem amplius procedit & iudicat: uidelicet esse bonum ut fiat: sic est uoluntas motiua. primo modo: ad hoc est cognituiua. Item si ad hoc non solum esse bonum iudicat ut fiat: sed in iudicando assensit & appetit illud sicut factum est: siue tendat ad factum: tunc de liberum arbitrium: quoniam liberum arbitrium comprehendit rationem & uoluntatem. primo modo dictum. Vnde liberum arbitrium est in iudicio & appetitu. Dicendum ergo quod consensus de re que fit: uel que non fit cognitio rationis est: ut fiat: uel non fiat uoluntatis. Sic enim est processus. Ratio iudicat bonum esse: uel malum: & in isto iudicio consentit consensus rationis: prout est incognitiua: & sequitur consensus uoluntatis que dicitur fiat: uel non fiat & tunc dicitur consensus motiue rationis. Vtriusque autem in uerum & in bonum consensus dicitur liberum arbitrium: uel arbitrii liberi consensus. Vnde liberum arbitrium comprehendit in definitione rationem & uoluntatem. Est enim liberum arbitrium facultas rationis & uoluntatis qua bonum eligitur gratia assensit & malum gratia deserente.

Finit.

Illustrissimi philosophi & theologi: domini Alberti magni copie diuini: in signe: ac putile opus Philosophiarum naturalis: feliciter. Explicit Brixie Imperialis praebyterum Baptistae de Farsengo: Anno domini. M. cccc. xxx. Die uero Decimo mensis Septembris.

Illustrissimi Philosophi & Theologi dñi Alberti Magni ordinis s.licatoru: Epi Ratifpouensis: copendiosum in sine ac pui le opus Philosophie naturalis feliciter incipit. Cuius pria pars siue liber declarat breuiter libros physicoꝝ Agz. xvii. capitulis.

C. i. prohemiale: ubi premissa generali philosophie diuisione: de naturali tm̄ intendēs declarat quot modis natura: quot etiā naturale dicatur: & quid sit subiectū eius. In quot etiam ptes diuidatur & ordinetur hoc opus rationabiliter

C. ii. Quid est corpus: & quotuplex. Et q̄ tria sunt principia naturalium rerum.

C. iii. de materia: quid est: cuiusmodi intelligitur: quot nominibus nominatur & quare: & quotuplex est.

C. iiiii. de p̄uatione notificatio & diuisio.

C. v. de forma quod triplex est. f. Physica Mathematica Metaphisica. Notificat̄ physica & diuiditur: & triplex opinio de forme origine recitatur: & quot nominibus nuncupatur.

C. vi. de causis per se naturalium rerum. Et de differentia inter p̄ncipium & causam: quot sint cause: & quomodo adinuicē cōparentur: & quot modis aliquid alterius de motu angeli.

C. vii. de causis per accidens. scilicet fortuna & casu.

C. viii. de motu opinionēs diuerse: de pleno & uacuo: denso & raro: ueloci: & tardo: & incidentaliter de motu angeli.

C. ix. diffinitiones motus & eius mensura. De differentia inter cōtinua: contigua: & cōsequētia. & unde unitas sit uel pluralitas.

C. x. diuisiones & differentie motus.

C. xi. de quiete: quid est: & quotuplex.

C. xii. de loco qd̄ est: & quotuplex: & quot modis aliqd̄ dē ei loco

C. xiii. de tempore quid est.

C. xiiii. quot modis aliquid sit in tpe & differentis temporis.

C. xv. de eternitate ubi distiguitur triplex duratio ex parte substantie & operationis: & ex parte principii & finis uel horum, carentia: quid est eternitas: que eius proprietates.

C. xvi. de nunc eternitatis.

C. xvii. de euo & euiternis.

Capitula secundi libri. f. de celo & mundo.

C. i. continuant̄ dicenda dictis: & ordo dicendorum proponitur.

C. ii. q̄ unus est mundus corporalis & non plures p̄batur ab Agz.

C. iii. q̄ celum est finitum: ubi ostenditur quot modis dicuntur finitum & infinitum: q̄ nullum corpus est infinitum. nec celum quod est nobilissimum: omnium contentiuum: incorruptibile actiuū: non passiuū: spericum circularis & finiti motus.

C. iiii. q̄ omnia suut in celo & nihil extra.

C. v. q̄ celum non est elementum nec elementatum.

C. vi. de nobilitate celorum.

C. vii. de motu celi.

C. viii. de numero celorum secūdm̄ philosophos & theologos.

Capitula tertii libri. f. de elementis.

C. i. continuantur dicenda dictis: & situs elementorum: & ordo dicendorum p̄ponitur: & significationes huius nominis elementum: & quomodo elementa contrariantur & quomodo non.

C. ii. in quo ponunt̄ opinionēs antiquorum de elementis:

C. iii. de primis qualitibus elementorum que: & quot sint & earum proprietatibus quid homogeneum: & etherogeneum.

C. iiii. de generatione & corruptione elementorū & elemētatorū.

C. v. de aliis motibus elementorū: f. alteratione: augmentatione: diminutione loci mutatione contactu: mixtione: confusione compositione.

Capitula quarti libri. f. de estatis inaiatis uel Methaurog.

C. i. post continuationem de quincuplici mixtione uel compositione elementorum quibus resultant quinq̄ genera mixtorū seu elementorum: que quicuplex reducitur ad duplicē cum subdiuisionibus ultra quas est unio singularis.

C. ii. de causis ip̄ressiōis. f. materiali q̄ ē duplex uapor siccus a terra: humidus ab aqua: aer. n. & ignis nō sit uaporabilia c̄ta de locis ip̄ressiōnum quattuor de duabus causis effectiuis ip̄ressiōnum omnium generalibus.

C. iiii. de ip̄ressiōibus generatis a uapore sicco tantum in suprema infima & media regione aeris.

C. iiii. de generatis a uapore humido tantum.

C. v. de uentis in cōmuni.

C. vi. de uentis in particulari.

C. vii. de causis ip̄ressiōis compositi uaporis.

C. viii. de tonitruo.

C. ix. de tempore tonitruū & corruscationis.

C. x. de terremoto.

C. xi. de turbine.

C. xii. de yride.

C. xiii. de circulis circa luminaria.

C. xiiii. de cometa.

C. xv. de uariis coloribus nubium.

C. xvi. de galafya.

Capitula quinti libri. f. de anima.

C. i. de diffinitionibus anime.

C. ii. de potentiis anime in cōmuni: & triplici genere habitū qui

Illustrissimi philosophi & theologorum domini Alberti magni. copiose
 dispositi: insignis: ac putile opus Philosophiæ naturalis: feliciter incipit.
 De acceptione horum nominum: natura: & naturale. Cap. I.

Philosophia diuiditur in tres partes. Videlicet in logicam: Ethicam: Phisicam: Siue in rationale: morale: & naturalem. Aliis duabus obmissis: ad presens de sola phisica siue naturali intendimus. Prenotantes quod natura dicitur multis modis: Dicitur enim natura naturalis intelligetia: secundum quod dicitur Ag. i. posterioribus. quod ultra magis sunt nota in natura quam particularia. scilicet natura intellectiva

ul' naturali intelligetia. Dicitur etiam natura materia. Dicitur natura forma. Et magis proprie dicitur natura forma: quia feruat res naturales in esse. Dicitur etiam natura uia i naturali: sicut generatio. Dicitur etiam natura principium motus & quietis eius in quo est primo: & per se: & non secundum accens. Vnde Auicenna distinguit dupliciter naturam. Cuius est: & particularis. Vt enim appellatur uirtute diffusa i substantia celo: & particulari uero illa que est i rebus singularibus: siue i diuiduis. ut illa que est i hac planta: siue i hoc grano: secundum quod dicitur quod natura est uis iusta rebus: ex his uisibus siua pereas. Hos. iiii. ultimos mos potest Ag. i. secundo phisicorum. Naturale est dicitur multiplex. Vno modo dicitur naturale alicui: quod uest ei a sua creatio: secundum quod scire & addiscere: naturale est homini: quia utitur ei a sua creatio. Dicitur etiam naturale quod fit secundum cursum naturæ. secundum quod dicitur: naturale est quod ex homine fit a homo: & ex equo equus. Vnde secundum hec tria distinguitur opus: & tria aggetia. scilicet Opus nature: opus artificis: & opus creatiois. Opus nature: est cuius principium agens est natura. Opus artificis: est cuius principium agens est uoluntas. Opus creatiois: est cuius principium agens est creator. Dicitur etiam naturale illud quod considerat scientia naturalis. Cui ergo subiectum natura his philosophis fit corpus mobile. Prima nostra speculatio erit de corpore mobili simpliciter: siue secundum se. Secunda de celo. Tertia de elementis. Quarta de elementatis. Quinta de anima.

De principijs naturalibus: & primo de corpore mobili. Cap. Ii.
 Opus sic diffinitur ab antiquis. Corpus est eorum id quod habet lineam dimensionem. scilicet longum: latum: & profundum. Vel sic: & melius secundum algazel: & Auicenam. Corpus est i quo est aptitudo intelligendi duas lineas intersectas se ad angulos rectos: & tertia linea intersectat ambas lineas ad angulos rectos. Est autem corpus. Aliud mobile: Aliud immobile. Et dico corpus immobile: cor

bus informantur & utrum anima sit sue potentie.

- C. iiii. de diuisionibus potentiarum anime.
- C. iiii. quot in uno homine est una tantum anima. scilicet rationalis.
- C. v. de quatuor uiribus anime uegetabilis & actibus earum.
- C. vi. de diuisionibus potentiarum anime sensibilium. scilicet apprehensiuas & motiuas de apprehensiuis de foris. i. de quinque sensibus exterioribus communiter secundum conuenientiam & differentiam eorum.
- C. vii. de uisus obiecto. luce summe: radio: splendore calore: & de medio eius & organo.
- C. viii. de auditus obiecto medio organo.
- C. ix. de olfactus obiecto medio organo.
- C. x. de gustus obiecto medio organo.
- C. xi. de tactus obiectis medio organo.
- C. xii. de medijs sensuum communiter.
- C. xiii. de obiectis in comunis siue de sensibili.
- C. xiiii. de potentis anime sensibilibus: apprehensiuis de intus. Et primo de sensu communi: siue fantasia.
- C. xv. de imaginatione. C. xvi. de imaginatiua.
- C. xvi. de somno & uigilia & somniis.
- C. xviii. de extimatiua.
- C. xix. de memoratiua: memoria: & reminiscetia.
- C. xx. de comparatione harum apprehensiuarum adinuicem.
- C. xxi. de motiua sensibili naturali.
- C. xxii. de Motiua sensibili animali communiter: & concupiscibili & irascibili: & earum organo obiectis & actibus.
- C. xxiii. de affectiuis.
- C. xxiiii. de motiuis membrorum. scilicet contractiua: progressiua: operatiua: uocatiua: & organis earum.
- C. xxv. de uirtutis intellectiue diuisione: & quod est in organica.
- C. xxvi. de uirtute intellectiue: & ordie abstractiois forme corrupti.
- C. xxvii. de intellectu siue intellectu modo passiuo i se passibili corrupti. materialis.
- C. xxviii. de intellectu possibili quod sit: quid sit & de gradibus eius.
- C. xxix. de intellectu agente: quod est: quid est: & de operatione eius & possibili.
- C. xxx. de portione superiori & inferiori rationis.
- C. xxxi. de actibus intellectiue uirtutis & uiribus eius. scilicet iudicatiua: memoratiua interpretatiua: & eorum actibus.
- C. xxxii. de motiua: intellectiua naturaliter. scilicet synderesi: & deliberatiua uoluntate & sensualitate.
- C. xxxiii. de intellectu siue apprehensioem: & de duplici assignatione imaginis trinitatis. scilicet memoria. intellectus. uoluntate. & mente noticia amore.